

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра культурології

На правах рукопису

ЛОТОЦЬКИЙ ІГОР ВАСИЛЬОВИЧ

**СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТЕОРЕТИЧНОЇ
СПАДЩИНИ В. К. ЛИПИНСЬКОГО**

Спеціальність: 034 Культурологія

Освітньо-професійна програма Культурологія

Робота на здобуття другого освітнього рівня Магістр

Науковий керівник:

ШОСТАК ВІКТОР МИХАЙЛОВИЧ,

кандидат історичних наук, доцент

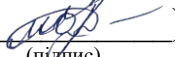
РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 6

засідання кафедри культурології

від 27 листопада 2025 р.

Завідувач кафедри

() Москвич О. Д.
(підпис) ПБ

ЛУЦЬК – 2025

Анотація

Лотоцький Ігор Васильович

Соціокультурні та етичні аспекти теоретичної спадщини

В. К. Липинського

В'ячеслав Казимирович Липинський (17.04.1882 – 14.09.1931) є визначним українським мислителем та політичним діячем, дипломатом, істориком, публіцистом, інтелектуальна спадщина якого являє собою цілісну консервативну культурну та політичну програму. Його теорія класократії розглядається як відповідь на кризу української державності початку ХХ ст., спричинену, на його думку, етичною та культурною неспроможністю тодішньої політичної еліти згуртуватися навколо україноцентричних державницьких традицій та усвідомити роль еліти як відповідального й смислотворчого прошарку суспільства. Центральним предметом аналізу є соціокультурні та моральні основи, які він заклав у фундамент своєї моделі трудової національної монархії.

Основною метою наукової роботи є виявлення та систематизація соціокультурних та етичних засад державотворчої концепції В. Липинського, а також розкриття його класократії як консервативної культурної програми, орієнтованої на формування нової національної свідомості та ідентичності, насамперед, у контексті державотворення.

Теоретико-методологічною основою дослідження є комплекс загальнонаукових методів (аналіз, синтез, індукція) та спеціальних методів (історико-політологічний, порівняльно-ціннісний та культурологічний аналіз), що забезпечили осмислення класократії як соціокультурного феномену. Розглянуто роль культурної первинності як детермінанти історичного процесу та проаналізовано етичні полеміки В. Липинського.

Приходимо до висновку, що класократія є не лише політичним, а й культурно-етичним імперативом, спрямованим на подолання внутрішніх вад українського суспільства («хамства», індивідуалізму). Успіх цієї моделі залежить від етики патріотизму як усвідомленого обов'язку, а її духовним

фундаментом є християнська релігія, що виконує винятково виховну та дисциплінарну функцію для еліти та нації.

Аналіз наукових праць та інтелектуальної спадщини В. Липинського свідчить про важливість подальшого вивчення його ідей у контексті сучасних викликів, оскільки вони пропонують ефективну модель поєднання національної ідентичності, соціальної відповідальності та правової держави.

Ключові слова: *В'ячеслав Липинський, Гетьманат, державотворення, еліта, етика патріотизму, класократія, консерватизм, мислитель, релігія, територіальний патріотизм, трудова національна монархія, хлібороби.*

Abstract

Lototskyi Ihor

Sociocultural and ethical aspects of the theoretical heritage of V. K.

Lypynsky

Vyacheslav Kazymyrovych Lypynsky (04/17/1882 – 09/14/1931) is a prominent Ukrainian thinker and political figure, diplomat, historian, publicist, whose intellectual heritage represents a holistic conservative cultural and political program. His theory of classocracy is considered as a response to the crisis of Ukrainian statehood of the early 20th century, caused, in his opinion, by the ethical and cultural inability of the then political elite to rally around Ukrainian-centric state traditions and realize the role of the elite as a responsible and meaning-making layer of society. The central subject of analysis is the sociocultural and moral foundations that he laid in the foundation of his model of a labor national monarchy.

The main goal of the scientific work is to identify and systematize the socio-cultural and ethical foundations of V. Lypynsky's state-building concept, as well as to reveal his classocracy as a conservative cultural program focused on the formation of a new national consciousness and identity, primarily in the context of state-building.

The theoretical and methodological basis of the study is a complex of general scientific methods (analysis, synthesis, induction) and special methods (historical and political, comparative value and culturological analysis), which provided an understanding of classocracy as a socio-cultural phenomenon. The role of cultural primacy as a determinant of the historical process is considered and the ethical polemics of V. Lypynsky are analyzed.

We conclude that classocracy is not only a political, but also a cultural and ethical imperative aimed at overcoming the internal defects of Ukrainian society ("rudeness", individualism). The success of this model depends on the ethics of patriotism as a conscious duty, and its spiritual foundation is the Christian religion, which performs an exclusively educational and disciplinary function for the elite and the nation. Analysis of the scientific works and intellectual heritage of V. Lypynsky indicates the importance of further studying his ideas in the context of modern

challenges, since they offer an effective model of combining national identity, social responsibility and the rule of law.

Keywords: *Vyacheslav Lypynskyi, Hetmanate, state formation, elite, ethics of patriotism, classocracy, conservatism, thinker, religion, territorial patriotism, labor national monarchy, farmers.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1.1. Стан наукової розробки теми.....	7
1.2. Аналіз джерельної бази дослідження.....	14
РОЗДІЛ 2. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСНОВИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО.....	19
2.1. Соціокультурні чинники в історичній філософії В. Липинського.....	19
2.2. Аксіологічні основи державотворення: пріоритет Духу, Патріотизму та Правової Держави.....	25
2.3. Класократія як консервативна культурна програма.....	33
РОЗДІЛ 3. ЕТИЧНА СКЛАДОВА ІДЕЙ ТА КОНЦЕПЦІЙ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО.....	40
3.1. Етика патріотизму та класократична мораль: конфлікт ідеалу і прагматизму.....	40
3.2. Духовні основи розвитку суспільства та культурно-етичний імператив державотворення за В. Липинським.....	50
3.3. Релігійно-етичні домінанти: християнська мораль як фундамент класократії та визначальний чинник державотворення.....	57
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інтелектуальна спадщина В. Липинського поєднує в собі політичні та політологічні міркування й ідеї, історію України, історіософію, соціокультурну аналітику та етичну рефлексію над долею українців і України. Як зазначає історикиня Т. Осташко, «Він був переконаний, що державу не можна створити без застосування зброї, вона має народитися з війн і революцій. Учений також підкреслював, що самої лише військової сили для створення держави недостатньо, потрібен легітимний уряд, визнаний усіма соціальними групами» [60]. Як бачимо, його слова не втрачають своєї актуальності у нашому сьогоденні. Україна на полі бою виборює свою Незалежність, своє право на існування й розвиток як держава, а народ України – як вільна, волелюбна та цілісна нація, що має власну історію, культуру, мову, своє бачення і розуміння, як жити й творити без вказівки з боку країни-агресора російської федерації.

В умовах, коли українське суспільство переживає карколомні процеси формування й утвердження національної та культурної самоідентифікації, культурної та ментальної деколонізації та дерадянізації, відновлення історичної пам'яті, осмислення В'ячеславом Липинським ролі еліт та загалом різних соціальних груп населення, моделі державного устрою, впливу духовних засад на функціонування соціуму, тобто його соціокультурні та етичні ідеї набувають особливої актуальності як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

У цьому контексті постає необхідність аналізу соціокультурних та етичних вимірів теоретичної спадщини В. Липинського як мислителя, що одним із перших запропонував модель гармонійного поєднання традиційної духовності, моральної відповідальності й модерного державництва. Його погляди та думки надають можливість осмислити й сучасні виклики, які постали перед українським суспільством, особливо у контексті Війни України за Незалежність та її впливу на аксіологічні орієнтири.

Об'єктом дослідження є теоретична спадщина (книги, дискусії з опонентами, публіцистика тощо) В'ячеслава Липинського як важливий компонент формування та розвитку української політичної та культурологічної думки, як ідейно-світоглядний феномен вітчизняної інтелектуальної традиції.

Предметом дослідження є соціокультурні та етичні погляди та концепції мислителя, зокрема, на роль культури, релігії, моралі на розвиток суспільства, морально-етична відповідальність еліти у формуванні національної спільноти. Важливо зосередитися на їх змісті, структурі та впливі на формування ціннісно-ідеологічних орієнтирів українського суспільства.

Мета дослідження полягає в аналізі соціокультурних та етичних засад теоретичних розробок В'ячеслава Липинського з метою з'ясування їхнього значення для формування української самоідентичності та культурно-ціннісної парадигми. Для чого планується вирішити наступні дослідницькі **завдання**:

1. Проаналізувати стан наукової розробки теми дослідження, його джерельну базу та методологію вивчення.
2. На основі праць В. Липинського та його сучасників, політичних і державних діячів та науковців України, зокрема, у діаспорі, виокремити у його напрацюваннях соціокультурні та етичні аспекти.
3. Розкрити сутність його поглядів на історію, культуру, релігію, мораль, роль еліти у контексті розвитку української культурологічної думки.
4. Оцінити значення ідей В. Липинського для сучасного соціогуманітарного розвитку суспільства.

Наукова новизна роботи полягає у спробі поглянути на теоретично-інтелектуальну спадщину В'ячеслава Липинського як на соціокультурну та етичну концепцію розвитку українського суспільства з позицій сучасної гуманітаристики. Наголошено на зв'язку етики служіння, культурної місії еліти та держави і національної солідарності як структуроутворюючих складових прогресивного розвитку. Уточнено духовно-моральний зміст його ідей, виявлено аксіологічні домінанти консервативного мислення та окреслено їх значення для сучасної української національної та культурної ідентичності.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для формування моделі гуманітарної політики сучасної України, етичних підходів до державного управління, утвердження національної самоідентифікації у руслі євроінтеграційних процесів, зокрема, з практичним втіленням в українському суспільстві європейських цінностей, що базуються на повазі до людини, її прав і свобод. Також результати дослідження можна застосувати для розробки програм з патріотичного виховання та громадянської освіти.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, хронологічні межі, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів дослідження.

Перший розділ присвячений вивченню стану наукової розробки теми та джерельної бази магістерської роботи, а також сформульовано методологічні підходи та методи дослідження і їх значення для досягнення поставленої мети.

У **другому розділі** дослідницька увага зосереджена на дослідженні соціокультурних засад теоретичної спадщини В'ячеслава Липинського, розкривається зміст його концепції державництва, ролі еліт, моральної відповідальності та традиційних цінностей.

Третій розділ присвячений етичним поглядам мислителя, його тлумаченню духовних основ розвитку суспільства, зокрема, ролі релігії в розвитку українського суспільства.

У **висновках** узагальнено результати дослідження, сформульовано основні положення й рекомендації щодо подальшого вивчення і практичного застосування ідей В'ячеслава Липинського, а також окреслено їх значення для сучасного соціогуманітарного розвитку України.

Апробація результатів та публікації: Основні положення та результати дослідження були апробовані у процесі участі в наукових заходах та відображені в публікаціях:

- доповідь «Волинський мислитель В.Липинський про соціокультурні і морально-етичні координати взаємовідносин влади, церкви і громадянського суспільства», на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Поєднати минуле, сучасне й майбутнє: краєзнавство на захисті історико-культурної спадщини України», Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, Центр досліджень історико-культурної спадщини України, Київський національний університет культури і мистецтв та інші., Київ, 5-6 листопада 2025 р.

Публікація статті «Мислитель В.Липинський про соціокультурну взаємодію еліти, церкви і релігії в контексті морально-етичних цінностей» у науковому фаховому журналі «Філософія та управління» .Східно-європейська спілка науковців. Вип 11. 2025 р.

Список використаних джерел складається з 87 позицій.

РОЗДІЛ 1

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки теми.

Вивчення філософсько-політичної, історіографічної, публіцистичної, епістолярної спадщини В'ячеслава Липинського має важливе значення для різнобічного розуміння становлення та розвитку вітчизняної державницької школи та консервативного напрямку думки, що були відповіддю на карколомні суспільно-політичні трансформації кінця XIX – першої третини XX ст. Саме тому цей підрозділ присвячений огляду напрацювань сучасних дослідників, які суттєво розширили джерельну базу, уточнили біографічну інформацію, актуалізували концептуальні погляди мислителя.

Сучасне розуміння консерватизму, яке часто пов'язують із конвенційністю, обережністю чи навіть конформізмом у повсякденному житті, не повною мірою відображає глибину цього ідейного напрямку. З XIX ст. консерватизм стає чітко артикульованою політичною доктриною, що постала як реакція на радикальні політичні трансформації, зокрема на Французьку революцію та загальні процеси модернізації. Його основними засадами були патерналізм, прагнення захистити існуючий лад та зберегти традиційну суспільно-політичну систему від ідей спрощеної рівності. Ці принципи, що були важливими як для європейської аристократії, так і для американських «батьків-засновників», забезпечили баланс, обмеження влади та верховенства закону [76].

Ця ідеологічна спадщина є ключовою для розуміння філософсько-політичних напрацювань В'ячеслава Липинського. Його етичні та соціокультурні погляди, які базуються на консервативних засадах, становлять значний інтерес для сучасної думки, але вимагають ретельнішого дослідження

[51; 52; 79; 85]. Адже зазвичай напрацювання В. Липинського вивчали крізь призму історії політичної думки або політології [3; 68; 69; 72; 73]. Наприклад О. Гудзенко аналізувала доктрину державотворення В. Липинського, зв'язок у його працях політичної ідеології та історії [17]. Р. Демчишак в одній зі своїх статей окреслив проблему форм держави й розподілу влади, відповідно до поглядів В. Липинського, спираючись на вивчення праць «Листи до братів хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму» (1926 р.), «Україна на переломі. 1657-1659» (1920 р.), «Релігія і церква в історії України» (1925 р.), а також листуванням мислителя та архівними матеріалами» [22, с. 209].

У своїй монографії І. Передерій вперше у сучасній українській історіографії запропонувала цілісний та синтетичний аналіз різних аспектів життєвого шляху, громадсько-політичної діяльності та творчої спадщини В. Липинського. Дослідження охоплює життєвий шлях видатного українського мислителя польського походження на тлі історичних подій в Україні та українській еміграції кінця ХІХ - першої третини ХХ ст. На основі широкої джерельної бази, що включає як опубліковані, так і архівні документи, авторка детально висвітлює всі напрями діяльності В. Липинського: наукову, політичну, культурно-просвітницьку, видавничу, публіцистичну, пам'яткоохоронну та дипломатичну. У праці уточнено хронологію ключових подій його життя та відтворено низку маловідомих біографічних епізодів. Зокрема, завдяки виявленню раніше невідомих публіцистичних праць, суттєво скориговано бібліографічний перелік творів В. Липинського. Особлива цінність монографії полягає у спростуванні усталених історіографічних стереотипів щодо еволюції світогляду, а також методологічних та історіософських засад науково-історичної творчості вченого [64].

Монографія І. Гирича присвячена аналізу ключових аспектів суспільно-політичної думки видатного історіософа і мислителя В. Липинського крізь призму його біографії на тлі історичних подій. Автор детально простежує вплив національно-демократичних ідей на становлення В. Липинського як засновника

українського консервативного напрямку у філософії та історіографії, зокрема, в його дореволюційний період. У праці розкрито активну участь діяча в українському русі після революції 1905-1907 рр., а також висвітлено його співпрацю з однодумцями, зокрема з Борисом Грінченком. Значну увагу приділено аналізу деяких праць В. Липинського, а також його редакторській та видавничій діяльності. Дослідження І. Гирича є важливим внеском у розуміння актуальності інтелектуальної спадщини мислителя. Монографія І. Гирича про В'ячеслава Липинського вирізняється детальною реконструкцією життя та ідейної еволюції мислителя, послідовно висвітлюючи його шлях від київського гімназиста до засновника державницької школи. Автор послідовно, на багатій історіографічній та джерельній базі, демонструє ключові засади суспільної ідеології та історіософії мислителя. Зокрема, автор фокусується на маловідомих біографічних деталях дореволюційного періоду: навчанні в Україні та за кордоном, проблемах зі здоров'ям, початках громадської активності, роботі у «Просвіті» та хліборобських буднях на хуторі Русалівські Чагарі. Особлива увага приділена участі В. Липинського у видавничих проєктах того часу. Також І. Гирич реконструює важливу роль В. Липинського як публіциста, висвітлюючи його співпрацю з часописами «Рада» і «Przegląd Krajowy» та складні взаємини зі знаковими діячами Наддніпрянщини (С. Єфремовим, Б. Ярошевським). У своїй реконструкції політичного та ідеологічного тла діяльності В. Липинського автор з'ясовує, як співвідносилися в його світогляді консервативне мислення і демократична практика. Зосереджується І. Гирич і на аналізі суспільно-політичних поглядів В. Липинського у 1908-1917 рр., відповідно до структурних елементів його філософії. Дослідник розглядає співвідношення класового й національного у його теорії; проблему кореляції консервативного демократизму та правого народництва; бачення шляхів вирішення польського питання в Україні. У монографії також висвітлена діяльність В. Липинського в роки Української революції та міжвоєнний час. Зокрема, йдеться про життя В. Липинського під час полтавського, віденського та берлінського етапів. Центральним сюжетом є аналіз твору «Україна на

переломі», де В. Липинський уперше потрактував низку проблем по-новому, започаткувавши державницьку історіографію. Тут автор показує співіснування двох версій українського державництва: консервативної (гетьманської) та демократичної (республіканської). І. Гирич також детально проаналізував «Листи до братів-хліборобів». Науковець фокусується на ключових аспектах, порушених у «Листах...»: феномен національної державності, особливості українського монархізму, осмислення місця церкви та пошук ідеальної системи суспільних відносин, обґрунтовуючи актуальність інтелектуальної спадщини В. Липинського [14].

В. Бортніков, вивчаючи епістолярну спадщину В. Липинського, зосередився на елітарно-консервативних аспектах державотворення у поглядах видатного мислителя, науковця та політичного діяча. Листи В. Липинського є цінним джерелом для вивчення його ідей та глибини інтелектуальних пошуків, які охоплюють широкий спектр наукових підходів, серед яких чільне місце належить філософії, історії, політології, соціології, юриспруденції, культурології, релігієзнавству, психології, етиці. Хоча деякі з них на роки його життя ще не оформилися в окремі наукові дисципліни, зі своїм понятійним апаратом та методологічним інструментарієм, однак у працях В. Липинського простежується саме наукове бачення щодо окресленої проблематики. Листи розкривають творчий процес теоретика українського консервативного політичного спектру та демонструють багатогранність його наукових інтересів. Епістолярії В. Липинського є важливими документами часів, у які він жив та творив, а також демонструють широту його наукового мислення [4].

Соціологічні аспекти наукової спадщини В. Липинського досліджував В. Ніколенко. У своїй статті він наголошує, що В. Липинський серед методів наукового пізнання віддавав перевагу соціологічним, політологічним та історичним підходам. Автор більш предметно зупинився на висвітленні українським консерватором питань, пов'язаних із розумінням принципів державотворення, а також згуртованості українського суспільства. Щодо історичних підходів, то тут В. Липинський апелював до виховання патріотизму

шляхом звернення до традицій українського козацтва, загалом до важливості історичної спадщини та поваги до гідності особистості, до соціальних і політичних прав та свобод, зокрема, й через самоврядування, соціальну згуртованість й розвиток громадських та військових структур [56].

Дипломатичну діяльність В. Липинського в оцінках істориків досліджував Я. Бондарчук. Він відзначає, що у сучасній історіографії визнано значну плідність його роботи на посаді голови дипломатичної місії у Відні (1918-1919 рр.). Всупереч вкрай складній зовнішньополітичній ситуації, вчений принципово і ригористично відстоював національні інтереси України та домогся значних результатів у налагодженні міжнародних взаємин. На жаль, його передчасне звільнення перешкодило реалізації всіх планів. У статті наголошується на потребі подальшої джерельної аналітики для повнішого висвітлення цього періоду його діяльності [2].

І. Гирич у своїх статтях опублікував результати вивчення публіцистики В. Липинського, опубліковану протягом 1908-1914 рр., зосередившись на суспільствознавчих та історіософських аспектах. Автор наголошує, що зазвичай дослідники цей бік творчої спадщини мислителя розглядали на прикладі таких його праць, як «Z dziejów Ukrainy» (1912), «Україна на переломі» (1920) та «Листами до братів-хліборобів» (1926). При цьому не враховують або й просто ігнорують його суспільно-політичні статті дореволюційного періоду, друковані в «Раді», «Літературно науковому віснику», «Украинской жизни» та «Przegląd Krajowemu», а головне, польськомовній книзі «Шляхта на Україні» (1909). Тим часом у цих публікаціях В. Липинський постає не таким загальновідомим консерватором і огудником демократії, як у своїх класичних працях пореволюційного періоду» [15, с. 122]. Чимало уваги присвячено й народницьким поглядам в історіографії В. Липинського та його розумінню демократії на прикладі історії України, співвідношенню національних та класових складових суспільства, важливості революційної налаштованості задля здобуття незалежності [14; 15].

Наголошено у сучасних дослідженнях й на увазі В. Липинського до фольклорних джерел у вивченні ним історії України, зокрема, доби козаччини та, особливо, життєпису Б. Хмельницького [34]. С. Калуцький низку своїх статей присвятив вивченню поглядів В. Липинського як історика, як одного із фундаторів державницького напрямку у вітчизняній історіографії [26]; його поглядам на роль українського козацтва у державотворчих процесах XVII ст. [27]; тлумаченню В. Липинським поняття «аристократія» у контексті його історичної концепції [28]. Свої багаторічні дослідження С. Калуцький оформив у монографію, присвячену науково-історичному доробку В. Липинського як теоретика українського консерватизму, історика та соціолога. У дослідженні детально відображено оцінку В. Липинським постаті Б. Хмельницького, з'ясовано розуміння мислителем ролі гетьмана у формуванні основ державної ідеї та усвідомлення її спадкоємності від часів Русі IX-XIII ст. і королівства короля Данила. Особливу увагу приділено здобуткам В. Липинського у вивченні процесу становлення «національної аристократії» республіки «Військо Запорізьке» з козацької старшини та покозаченої шляхти. Окрім того, у монографії автор аналізує теоретичні аспекти феномену аристократії у поглядах В. Липинського та висвітлює етапи становлення його наукових поглядів, пропонуючи їх умовну періодизацію. Також здійснено спробу розкрити методологію його праць, що є важливим для розуміння його історіографічної спадщини [25].

У своєму дисертаційному дослідженні С. Фіцик здійснила комплексний аналіз політико-правових поглядів В. Липинського про державу і право, а також вивчила можливість імплементації елементів його консервативної ідеології у сучасне державне будівництво України. У дисертації, що базується на архівних та неопублікованих працях мислителя, науковиця обґрунтовує, що його наукові здобутки стали основою для формування державницької школи, здійснивши радикальний відхід від народницького сприйняття Визвольних змагань. Авторка пропонує власну періодизацію наукової та політичної діяльності В. Липинського, акцентуючи на його концепції класократії як

найприйнятнішого для України типу державного устрою, що ґрунтується на рівновазі між владою і свободою, а також на конституційній монархії як правовій формі. Ключовою є також концепція територіального патріотизму, згідно з якою українець не лише людина за етнічним походженням, а кожен, хто прагне незалежності України. Дослідження розвіює міф про дідичний характер аристократії, наголошуючи, що аристократія духу має об'єднати представників різних класів та етносів у єдину політичну націю. С. Фіцик доводить актуальність ідей В. Липинського, вбачаючи у його консерватизмі гаранта національної стабільності та джерело державотворчого процесу в сучасних умовах [82].

Важливо відзначити низку публікацій, присвячених як українському консерватизму загалом, так і різноманітним аспектам життя і діяльності В. Липинського у журналі «Український тиждень». Виклад матеріалу, написаний істориками, політологами, журналістами, базується на багатому фактологічному та аналітичному матеріалі та подається у формі написання, що легко сприймається різною читацькою аудиторією. Зокрема, йдеться про статті, автори яких Віхров М., Крамар О., Лехнюк Р., Лютий Т., Осташко Т., Терещенко Ю. Вони досліджували різноманітні аспекти консерватизму як в Україні, так у світовому контексті; аналізували ідеологічні доктрини в Україні у XIX-XX ст.; розглядали діяльність В. Липинського як «батька» українського консерватизму, політика, науковця, мислителя [8; 9; 10; 33; 36; 37; 50; 58; 59; 60; 61; 62; 76; 77; 78].

Дослідження науково-теоретичної та публіцистичної спадщини В'ячеслава Липинського займає важливе місце в українській історико-філософській, соціологічній та культурологічній думці. Дослідницьку увагу привертали, насамперед, його «Листи до братів-хліборобів», «Релігія і Церква в історії України», «Україна на переломі» [38; 42; 44]. Вони стали основою для формування національно-консервативного напрямку української суспільної думки XX ст. Науковий інтерес до творчої спадщини мислителя зростає в

контексті сучасних пошуків української ідентичності, соціальної солідарності, етики політичного служіння та суспільної відповідальності еліт.

Таким чином, стан наукової розробки теми характеризується значною динамікою та комплексним підходом, що дозволило відійти від усталеного сприйняття В. Липинського лише як теоретика монархізму та консерватизму. Сучасні дослідники не лише уточнили його біографію та дослідили епістолярну спадщину, але й здійснили критичний аналіз ключових концепцій (класократії, територіального патріотизму та аристократії духу). Попри значні здобутки, поза науковою увагою залишалися його соціокультурні та етичні погляди, висловлені ним у його як найбільш знакових працях, так і розпорошені по листах та публіцистичних замітках. Отже, огляд наукової літератури дає підстави стверджувати, що більшість дослідників акцентують увагу на політичних поглядах В. Липинського, його науковій, дипломатичній, публіцистичній діяльності, залишаючи поза увагою її етичний та соціокультурний вимір, що є предметом нашого дослідження.

1.2. Аналіз джерельної бази дослідження.

Вивчення соціокультурних та етичних аспектів теоретичної спадщини В. Липинського вимагає опрацювання значного масиву різнопланових джерел. Оскільки предметом нашого дослідження є не лише чітко артикульовані політичні та історичні концепції видатного діяча нашої історії В. Липинського, а, насамперед, світоглядні та морально-етичні засади його ідей та поглядів, то доцільно джерельну базу скомпонувати у кілька базових груп.

Перша група джерел: інтелектуальна спадщина В'ячеслава Липинського. Зважаючи на її колосальний масив, ми зосередимося на його розробках, які нам видаються найбільш придатними для осмислення соціокультурних та етичних аспектів його теоретичних напрацювань. Йдеться про його твори «Листи до братів-хліборобів», «Релігія і Церква в історії України», «Україна на переломі», «Шляхта на Україні. Її роль в житті народу українського на тлі його історії»,

«Покликання «варягів», чи організація хліборобів?», «Універсализм у хліборобській ідеології (лист до проф. Яворського)» [38; 42; 44; 45; 41; 48].

Також до цієї групи джерел ми зарахуємо епістолярії і низку інших праць видатного науковця та політика, які були завдяки зусиллям Т. Осташко і Ю. Терещенка упорядковані у багатотомне видання, що побачило світ у межах проєкту «Спадщина В'ячеслава Липинського». Видавництво «Темпора» протягом 2010-2017 рр. видало друком п'ять наукових збірників «В'ячеслав Липинський та його доба» [6].

Враховуючи невичерпний інтерес до постаті В'ячеслава Липинського, було ініційовано масштабний видавничий проєкт «Спадщина В'ячеслава Липинського». Проєкт, запланований у форматі 20 томів, покликаний подолати проблему обмеженої доступності ключових праць В. Липинського, які раніше видавалися переважно за межами України незначним накладом (наприклад, «Україна на переломі» та «Листи до братів-хліборобів»). Видання структуроване у чотирьох серіях: «Історичні студії та монографії», «Суспільно-політичні твори», «Листування» та «Щоденники». Це зібрання значно розширює джерельну базу для сучасних досліджень, оскільки до нього увійдуть не лише всі відомі наукові та суспільно-політичні праці мислителя, але і його епістолярна спадщина, суттєво доповнена нововіднайденими документами. Робота, що здійснюється під егідою Центру вивчення українського консерватизму ім. В. Липинського та Східноєвропейського дослідного інституту ім. В.К. Липинського у Філадельфії, передбачає додаткові архівні дослідження, наукове опрацювання довідкового апарату та переклад польськомовних текстів. Таким чином, це фундаментальне видання є ключовим для безпосереднього ознайомлення сучасників із творчістю В. Липинського, яке слугує невичерпним джерелом для оновлення суспільної думки та утвердження ідеї державної самостійності [65].

Низка важливих для нашого дослідження праць В. Липинського розміщені на сайті електронної бібліотеки «Чтиво», на яку ми вже неодноразово посилалися. На цій віртуальній платформі є розділ «В'ячеслав

Липинський (В. Правобережець, Василь Безрідний). Український політичний діяч, історик, історіософ, соціолог, публіцист, теоретик українського консерватизму. 18.04.1882 - 14.06.1931», на якій станом на 10 жовтня 2025 р. у вільному доступі викладено понад 180 різноманітних публікацій як авторства самого В. Липинського, так і наукові дослідження, присвячені його життєпису та діяльності . [6].

Дана група джерел дозволяє нам реконструювати процес формування та еволюції поглядів В. Липинського, його аксіологічних орієнтирів та соціокультурний контекст доби, коли він жив та був соціально активним.

Друга група джерел – це праці сучасників В. Липинського та діячів української західної діаспори. Йдеться як про біографічні розвідки, пов’язані зі спогадами сучасників, соратників та опонентів В. Липинського, написані по гарячих слідах, так і про більш пізні дослідження, які побачили світ вже дещо пізніше, після смерті В. Липинського, в інтелектуальному середовищі української діаспори західного світу та які тривалий час були недоступні в Україні. Серед них відзначимо публікації В. Босого, М. Демкович-Добрянського, М. Забаревського, В. Кучабського, О. Назарука, Б. Ольхівського [5; 21; 23; 35, 55; 57]. Також наголосимо, що цей масив джерел включає низку різноманітних рецензій, публіцистичних статей, мемуари, програмні документи. Даний пласт джерел дозволяє нам зрозуміти суспільний резонанс теорій та діяльності В. Липинського, простежити рецепцію його етичних вимог до еліти та контекст політичної боротьби того часу. Отже, можемо стверджувати, що друга група джерел, яку ми виокремили, має критичне значення для реконструкції соціокультурного контексту та рецепції його ідей та концепцій. Ці публікації слугують цінним контрапунктом до безпосередньої інтелектуальної спадщини В. Липинського. Вони дозволяють зрозуміти, як його погляди сприймалися та розвивалися у різноманітному українському та згодом українському емігрантському політичному середовищі.

До третьої групи джерел ми зарахували наукові студії та публіцистику сучасних вітчизняних науковців та їхні коментарі до епістоляріїв, публікацій,

програмних документів В. Липинського, які містять інтерпретацію розвитку його ідей у контексті проблематики нашого дослідження. Тобто, ми свідомо не включили їх в огляд наукової літератури, спробувавши поглянути на них саме як на джерело для написання магістерської роботи. Серед імен таких дослідників згадаємо К. Галушка, Я. Дашкевича, О. Комарова, В. Масненко, Т. Осташко, Ю. Потульницького, З. Шведа [13; 20; 29; 51; 52; 62; 68; 83]. Третя група джерел є важливою у контексті інтерпретації та контекстуалізації теоретичної спадщини В. Липинського. Розглядаючи їх саме як джерело коментарів до його епістоляріїв, публікацій і програмних документів, ми отримуємо можливість систематизувати та актуалізувати соціокультурні й етичні аспекти його поглядів, ефективно інтегруючи їх у сучасне наукове поле. Таким чином, ця група джерел забезпечує методологічний місток між оригінальними текстами В. Липинського та їхнім розумінням і актуальністю у ХХІ ст.

1.3. Методологія дослідження.

Задля всебічного охоплення соціокультурної та етичної складової інтелектуальної спадщини В. Липинського є доцільним використовувати міждисциплінарний підхід. Зокрема, поєднати використання загальнонаукових методів аналізу та синтезу, системного підходу, критичного аналізу джерел. Це дозволило виокремити з масиву праць В. Липинського саме ті компоненти, які є предметом нашої дослідницької уваги та надалі об'єднати їх у цілісну систему поглядів. Системний підхід забезпечить розгляд теоретичної спадщини В. Липинського як взаємопов'язаної системи ідей, які формувалися протягом певного часу під впливом різноманітних історико-культурних чинників, де соціокультурні та етичні аспекти є складовою політико-історичних поглядів. Критичний аналіз джерел дозволяє комплексно поглянути на погляди В. Липинського крізь призму його власних публікацій, а також напрацювань його

сучасників, представників української політичної та інтелектуальної діаспори й сучасних вітчизняних науковців та публіцистів.

Історико-генетичний метод ми використовуємо задля відстеження еволюції поглядів В. Липинського, з'ясування умов та джерел і факторів, що так чи інакше впливали на формування його соціокультурних та етичних ідей. Концептуальний аналіз забезпечить розгляд ключових категорій, необхідних для нашого дослідження («патріотизм», «еліта», «честь», «культура» та ін.).

Соціокультурний аналіз дозволяє поглянути на постать В. Липинського не крізь звичне амплуа політика, історика, публіциста, ідеолога, а саме як на культуролога, який прагнув всебічно осмислити ментальні, релігійні, аксіологічні основи українців крізь призму історико-культурного розвитку.

Герменевтичний метод ми застосовуємо задля інтерпретації текстів В. Липинського у контексті його часу та його специфіки суспільно-політичного розвитку.

Такий методологічний інструментарій дозволяє нам розглянути теоретичну спадщину В. Липинського як цілісну та взаємопов'язану систему аксіологічних орієнтирів та глибоких, вивірених життєвим досвідом і інтелектом, переконань й прагнень.

Загалом, попри потужний корпус досліджень як життєпису, так і теоретичної спадщини В'ячеслава Липинського, можемо відзначити, що його соціокультурні та етичні погляди були в тіні наукових зацікавлень як його сучасників, так і нинішніх дослідників його напрацювань. Аналіз джерельної бази засвідчує можливість досягнення нами поставлених мети та завдань. Застосування міждисциплінарного методологічного інструментарію є найбільш доцільним для виявлення та аналізу морально-етичних засад його теоретичних розробок та осмислення їх значення для сучасного етапу в житті українського суспільства та України як держави, що кров'ю і неймовірною самовіддачею виборюють своє право на самостійний, суверенний і достойний розвиток та належне місце на геополітичній карті світу.

РОЗДІЛ 2

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСНОВИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО

2.1. Соціокультурні чинники в історичній філософії В. Липинського.

Соціокультурні засади являють собою методологічну основу для цілісного розуміння суспільства, інтегруючи соціальні та культурні аспекти, що формують його базис. Сутнісно, вони є єдністю соціального та культурного, що виявляється у поєднанні суспільних відносин, статусів та інститутів із культурними цінностями, нормами і зразками. Ця сукупність включає в себе суспільні відносини, норми, цінності, знання та інститути, які визначають як спосіб життя так і взаємодію людей, а також їхній розвиток у суспільстві.

Ключовим елементом соціокультурної системи виступає особистість, яка безпосередньо пов'язана із суспільством через соціальні зв'язки та культурну систему. Сфера їхнього впливу є всеосяжною: соціокультурні засади охоплюють практично всі сфери духовного життя, безпосередньо пов'язані з освітою, вихованням, інтелектуальним розвитком, соціальним забезпеченням та задоволенням життєвих потреб людини.

Важливо підкреслити, що соціокультурні засади не є статичною категорією, а являють собою динамічний процес, який безперервно змінюється та розвивається під впливом як внутрішніх соцієтальних, так і зовнішніх глобальних чинників. У процесах суспільної трансформації ключове значення набувають соціокультурні чинники, які за своєю природою є нематеріальними, тобто надекономічними та надтехнологічними. Наприклад, радикальна зміна духовно-ціннісних орієнтацій, поява альтернативних стилів у мистецтві, а також утвердження нових суспільних ідеалів та моральних норм можуть впливати на суспільні процеси з не меншою силою, ніж суто матеріальні чинники. На нашу думку, сукупний вплив цих духовно-ціннісних складників

людського буття на хід історичних подій у сучасному світі неухильно зростає. Таке посилення ролі нематеріальних засад є типовим явищем, яке спостерігається саме у переломні історичні епохи [67, с. 6].

Починаючи з Великої французької революції кінця XVIII ст., процес модернізації став магістральним шляхом історичного розвитку, що значно стимулював державотворчі процеси серед народів Східної Європи, включаючи українців. Центральним положенням у цьому контексті є теза: органічна модернізація неможлива без наявності національної держави. Отже, для досягнення модерного стану суспільству необхідно спершу інституціоналізуватись як національна спільнота. Це свідчить про глибокий взаємозв'язок між політичним, культурним та соціальним розвитком. У цьому світлі ключовими питаннями формування модерної колективної ідентичності залишаються триєдина проблематика: «Ким ми були?» (історична пам'ять та спадщина), «Ким ми є?» (сучасний стан та самовизначення) і «Ким ми прагнемо бути?» (національні цілі та майбутня візія) [7, с. 8]. Відтак, пошук модерної колективної ідентичності у відповідях на ці питання є, перш за все, культурологічним завданням.

Основоположником українського консерватизму по праву вважається В'ячеслав Казимирович Липинський (5 квітня 1882, Затурці, Волинь – 14 червня 1931 рр., санаторій «Вінервальд», неподалік Відня, Австрія). Він є однією із ключових постатей в історії української політичної думки та державотворення першої третини XX ст. Його різнобічна освіта у кількох європейських університетах сформувала його як особистість, а військова служба в роки Першої світової війни додала неоціненного життєвого досвіду [11].

Вирішальною для політичної еволюції В. Липинського стала участь у революційних подіях 1917 р., коли він став співзасновником Української хліборобсько-демократичної партії. Програма партії чітко базувалася на двох ключових принципах: приватна власність на землю та незалежність України. У своїй практичній діяльності він мав дипломатичну роботу: з червня 1918 р.

виконував функції посла Української Держави (а згодом УНР) у Відні. Цю посаду він залишив через 15 місяців, продемонструвавши свою принципову позицію шляхом відставки на знак протесту проти страти полковника Петра Болбочана. Подальші роки політичної еміграції були присвячені активній ідеологічній праці. Проживаючи сім років у австрійському Райхенау, він редагував журнал «Хліборобська Україна» та очолював Український союз хліборобів-державників. У 1926 р. переїхав до Берліна для роботи в Українському Науковому Інституті, але згодом повернувся до Австрії (Бадег). Через ідейні розбіжності з Павлом Скоропадським у 1930 р. В. Липинський розпустив Союз хліборобів-державників, заснувавши Братство українських класократів-монархістів. За словами І. Гирича, «Дуалізм його [Липинського – Авт.] свідомості був такий, що він, можливо, був єдиною людиною, яка вважала, що треба залишатися поміщиком і бути українцем. Він вважав, що не треба нам відмовлятися від багатих верст населення, що треба їх залучати і, власне, творити нову націю європейського типу, яка б мала повне структуроване суспільство» [16].

Спираючись на усвідомлення того, що соціокультурні чинники (духовно-ціннісні орієнтації, ідеали, моральні норми) відіграють визначальну і зростаючу роль у процесах суспільної трансформації, особливо у переломні епохи, стає очевидною необхідність їхнього вивчення. Саме такий надекономічний і ціннісно-орієнтований підхід є ключовим для адекватного тлумачення інтелектуальної спадщини В'ячеслава Липинського. Його праці, зокрема «Листи до братів-хліборобів», постали як пряма реакція на суспільний злам 1917-1921 рр., пропонуючи не просто політичний аналіз, а концепцію української державності, ґрунтовану на специфічних соціокультурних засадах: ідеалах класократії, традиції та культурно-історичній місії хліборобського стану [38].

У цьому сенсі, «Листи до братів-хліборобів» постають не просто політичним маніфестом, а програмою культурної реконцепції нації, що протиставляє хаосу революції сталі соціокультурні засади: «Для державного

унезалежнення України як від Варшавської, так і від Московської метрополії ми хочемо всі класи і всі нації України об'єднати під спільним гаслом політичним (потрібна всім мешканцям України окрема, своя власна Держава) і під спільним гаслом патріотичним (спільна всім мешканцям України любов до спільної Батьківщини). (...). Скажіть їм, що Україна це перш за все дух, а не матерія, і що тільки перемогою духа може бути з хаосу матерії сотворено щось, що єсть, що має свою душу, що існує - власне Україна. (...). Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії, можна сотворити Україну. Чи здатні Ви, інтелігенти українські, що майже всі сьогодні соціялістами або націоналістами єсте, такий хрестовий похід Духа розпочати? (...). Крім цементу духовного - релігійного - цементом політичним, спаюючим місцевих українських людей в боротьбі за власну державу ми хочемо мати патріотизм - любов до спільної Батьківщини, а не Ваш соціалізм, - зненависть місцевих бідних до місцевих багатих, і не Ваш націоналізм - зненависть місцевих «Українців» до місцевих «не-Українців». Тільки наше гасло протиставляє всю Україну всій - тій чи іншій - метрополії. Тільки наше гасло може повернути проти метрополій їх головну на Україні опору: місцеві - польську і російську «нації», і місцеві польські та російські правлячі та посідаючі верстви. Тільки тоді, коли державники українські всіх місцевих класів і всіх місцевих націй переможуть агентів, яких метрополії мають на Україні теж у всіх місцевих класах і всіх місцевих націях (також у «нації українській»!) - зможе повстати Держава Українська. І тільки в Українській Державі – тільки в процесі співжиття мешканців України на одмежованій державно території - може витворитись з них Українська Нація» [38, с. 13, 14, 16].

Така розлога цитата дає нам можливість поглянути на аксіологічні пріоритети В'ячеслава Липинського, які він формулював у своїх численних публікаціях протягом низки років та під впливом різноманітних чинників: від власного польсько-шляхетського походження та професійної діяльності й до палких суперечок з політичними опонентами. В. Липинський чітко артикулює

культурний пріоритет Духу над Матерією. Мислитель закладає надекономічну й надтехнологічну засаду в основу державотворення. Він відкидає соціалістичні ідеї, які були досить-таки популярними серед тогочасної української інтелігенції, стверджуючи, що хаос революції є, по суті, хаосом матерії та тілесних пристрастей, який може бути подоланий лише духовною енергією.

Заклик до «великого хрестового походу Духа на українське пекло тілесних пристрастей» є культурно-символічним закликом до моральної та етичної революції провідної верстви. Це вимога етичної відповідальності еліти, про яку В. Липинський багато пише у своїх працях: «Ми хочемо аристократії, але здорової, міцної, до творчости здатної, а не штучного консервування аристократії здегенерованої і безсилої. Ми думаємо, що таку нову аристократію витворить в своїх класових організаціях кожний український клас на підставі власної класової традиції і власної класової селекції. Найкращі між хліборобами, найкращі між військовими, найкращі між робітниками, найкращі між інтелігентами, найкращі між промисловцями і т. д. - ось нова українська аристократія. Мірилом вартости кожної дійсної аристократії єсть її здатність творити нові цінности, будувати, організувати життя» [38, с. 104].

В. Липинський послідовно протиставляє ті ідеології, що «розбивають Землю», своїй консолідуючій соціокультурній доктрині. Він визначає релігію як «цемент духовний», який необхідний для спаювання суспільства. Це є морально-етичним джерелом порядку і закладає фундамент для солідаризму, для співпраці представників різних суспільних верств. У цьому контексті згадаємо його метафоричне есе «Трагедія українського Санчо Панча. (Із записної книжки емігранта): «Геніяльний твір Сервантеса вічно актуальний. Його постаті безсмертні, бо вони протягом століть все відроджуються в кожному новім поколінню європейських націй. Через цілу історію Європи йдуть поруч себе Дон Кіхот і Санчо Панса, як нерозривно зв'язані з собою символи різної в формах, але одноцільної в суті, старої європейської культури» [43, с. 397].

Дана публікація стала однією з перших спроб безпосередніх учасників національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. здійснити глибинний аналіз

причин поразки у боротьбі за державність. На відміну від позиції провідників національно-демократичного руху, як-от В. Винниченка у праці «Відродження нації» того ж 1920 р., В. Липинський принципово не перекладав відповідальність за невдачу на політичних опонентів чи на сам народ. Навпаки, він зосередився на пошуку реальних коренів політичної кризи, що призвела до втрати незалежності та послаблення національного руху. Саме цей досвід спонукав В'ячеслава Липинського до тривалої праці над концепцією відродження української державності, яка згодом оформилася в ідейно-політичну платформу модерного українського консерватизму.

Ця концепція, на думку І. Лисяка-Рудницького, становить найбільший інтелектуальний внесок у новітню українську суспільно-політичну думку. Українська інтелігенція, піддавшись «ідейним соблазнам» соціалізму та радикалізму, на відміну від Польщі та Росії, сама сприяла деелітизації України. На противагу цьому, світосприйняття В. Липинського, який не підпав під вплив соціалістичних ідей своїх ровесників, було сформоване на основі глибокого вивчення історії України у поєднанні з європейською суспільною думкою та власним безпосереднім політичним досвідом у визвольних змаганнях. Саме його гасло про безпосередню залежність здобуття й існування Української держави від бажання самих українців бути нацією залишається критично важливим дороговказом для сучасної еліти [61].

Однак В. Липинський із сумом констатує: «Нащадки старої шляхецько-козацької аристократії – дворянський і козацький стан хліборобського класу при реставрації Гетьманства повинен і має обов'язок відіграти велику роль. Бо-ж серед них - людей землі - найбільше жива ще наша стара державно-національна традиція; бо-ж вони по природі своїй, як і всі хлібороби, мусять бути стихійними монархістами-гетьманцями, а маючи більшу освіту, повинні перші гетьманську ідею для себе і для других усвідомити (...) Багато нашої старої аристократії на жаль забуло вже про свою первістну й основну аристократичну традицію: традицію жертви во ім'я держави і творчості

державної; забуло про ту безліч праці і посвяти, яку поклали її предки в будову минулих форм нашого державного життя» [38, с. 104].

Таким чином, В. Липинський ідентифікував деелітизацію як критичну соціокультурну проблему, спричинену захопленням інтелігенції соціалістичними ідеями, що призвело до відмови від державницьких традицій. Його консервативне світосприйняття, навпаки, було сформоване на основі глибокого вивчення історії та європейської думки, підкреслюючи, що існування держави залежить від волі нації бути такою. Однак, мислитель із жалем констатує, що навіть носії старої державно-національної традиції, аристократія та козацько-хліборобський стан, забули про свій первісний обов'язок жертви й творчості задля держави, що є головною перешкодою на шляху відродження дисциплінуючої монархічної влади.

2.2. Аксіологічні основи державотворення: пріоритет Духу, Патріотизму та Правової Держави.

У працях В. Липинського релігія є не конфесійною вимогою, а первинною соціогуманітарною засадою та джерелом надекономічних, морально-етичних цінностей. Це ідеал морального авторитету як основа для провідної верстви (Гетьманської влади), що протистоїть анархічному безвір'ю та моральному розкладу «колоніального гниття»: «Отже: державна (матеріальна і політична) влада в руках матеріально сильних войовників продуцентів, а влада духовна в руках релігійної, ідейної і тому дисциплінованої та організованої інтелігенції; виразне розмежування цих двох влад так, щоб войовники-продуценти не лізли на амбони, а матеріально непродукуюча і невоююча інтелігенція не перлася до непосильного для неї політичного проводу; і врешті обмежений та контроль владою духовною діл влади світської з погляду однакової для всіх (і для тих хто править, і для тих ким правлять) громадської моралі, при взаємнім визнаванню і піддержуванню авторитету цих двох влад ось основи взаємовідносин релігії й політики, церкви і держави,

громадянства і влади, культури і сили, ідеї та меча, при цьому третьому типі організації громадського життя» [42, с. 19].

Ще важливим консолідуючим, цементуючим компонентом є патріотизм як любов до спільної Батьківщини, який має об'єднати усе населення України, незалежно від соціального, економічного та етнічного статусу. Це є доктриною територіального патріотизму. Вона спрямована на створення широкої громадянської ідентичності, що є вищою за етнічні чи конфесійні відмінності. Таке гасло прямо протиставляється соціалізму («зненависть місцевих бідних до місцевих багатих») та націоналізму («зненависть місцевих «Українців» до місцевих «не-Українців») [38, с. 14].

Головною культурологічною метою державотворення є формування Української Нації як результату спільного державно-територіального життя. В. Липинський стверджує: «Тільки в Українській Державі — тільки в процесі співжиття мешканців України на одмежованій державно території - може витворитись з них Українська Нація» [38, с. 16]. Це є інверсією народницької парадигми: спочатку Держава (політична, територіальна і класова інституція), потім Нація (культурна, консолідована спільнота). Умовами створення Держави є перемога «державників українських всіх місцевих класів і всіх місцевих націй» над агентами метрополій (Польщі/Москви), які «теж у всіх місцевих класах і всіх місцевих націях» мають свою опору [38, с. 14]. Таке бачення підкреслює необхідність формування транскласової та транснаціональної (в етнічному сенсі) державницької еліти, об'єднаної спільним патріотичним гаслом.

Отож, аксіологічними домінатнами для В'ячеслава Липинського є: Дух/Релігія: як джерело моралі, дисципліни та «цемент духовний»; Земля-Батьківщина/Патріотизм: як культурна настанова для територіально-громадянської ідентичності (проти племінного націоналізму); Авторитет/Рицарська Дисципліна: як етична вимога до провідної верстви, необхідна для перемоги Духа над Хаосом Матерії та створення дієвої влади.

Публіцист, науковець Борис Ольхівський свого часу написав про В'ячеслава Липинського: «Поділяємо глибоку шану братчиків до пам'яті Липинського, бо маємо його за одного з великих будівничих тієї нової української душі, що буде в боротьбі з інерцією та опором «обставин» головним та рішальним рушієм майбутньої історії України. З цієї точки погляду вміщення Липинського в Пантеоні великих людей України слід визнати цілком слушним» [57, с. 95].

І справді, його політична концепція та соціокультурні погляди на історію, державний устрій, соціум, надали нового інтелектуального виміру українському національно-визвольному руху ХХ ст. Ідеї мислителя здійснили глибокий переворот у народницькому світогляді, позбавивши його монопольного статусу у визначенні ідейних орієнтирів українського громадянства [31]. Наукова й публіцистична спадщина В. Липинського започаткувала формування державницької школи в українській історіографії та суспільно-політичній думці, що заклала основи осмислення державності як вищої форми національної самоорганізації [63].

Діяльність В'ячеслава Липинського припала на період драматичних випробувань, коли український народ виборював незалежність у добу національно-визвольних змагань. Цей час позначився гострим протистоянням між різними політичними табором та ідейними течіями українського суспільства. Досвід Української Центральної Ради та Директорії УНР виявив внутрішню соціальну та ідейно-політичну неоднорідність, нестачу консолідації й глибокі соціально-класові суперечності, які врешті спричинили втрату державності: «Інтелігенція, створені нею партії та уряди намагалися проводити свою політику, котра існувала скоріше у вигляді проектів і декларацій, а реальне життя йшло за своїм звичаєм, часто всупереч цим проектам. Не вони володіли ситуацією, а ситуація вела їх» [53, с. 15].

Після поразки визвольних змагань і в умовах еміграції українська політична думка продовжила свій розвиток у формі гострих ідейних дискусій, які вплинули і на подальшу інтелектуальну працю [86]. У міжвоєнний та

повоєнний періоди в українській суспільно-політичній думці остаточно виокремилися чотири головні напрями, виокремлені І. Лисяком-Рудницьким: народницький, консервативний, комуністичний та інтегрально-націоналістичний [49, с. 47-48].

На противагу народницькому світогляду, що робив акцент на соціальній рівності та класовій боротьбі, В. Липинський сформулював концепцію державницького консерватизму, зосереджену на проблемі створення національної держави як єдиної умови виживання українського народу. Його ідеї стали вагомим внеском у розвиток української політичної теорії, базованої на глибокому аналізі досвіду державного будівництва 1917-1921 рр. і усвідомленні потреби формування еліти, здатної забезпечити стабільність і тяглість державної традиції. Погляди В'ячеслава Липинського ґрунтуються на кількох фундаментальних засадах.

По-перше, він обстоював, що політичним ідеалом для України має бути спадкова монархія на чолі з гетьманом. По-друге, категорично відкидав республіканську парламентську демократію як непридатну для українських реалій. Серед трьох основних державних форм, які він виділяв (демократія з республікою, охлократія з диктатурою та класократія з правовою обмеженою законом монархією), найбільш прийнятною та ефективною вважав саме останню, тобто класократію. По-третє, центральне місце у його ідеології посідає концепція аристократії, що базується на принципі «територіального патріотизму». Цей принцип, на думку мислителя, є важливішим за суто національний чинник, оскільки він сприяє поширенню консервативної ідеології, християнської релігії та ідей солідаризму. По-четверте, рушійною силою політичного процесу та основою державності В. Липинський бачив хлібороба-власника, підкреслюючи його вирішальну роль у стабільному соціально-політичному розвитку [18, с. 2].

Історик І. Лисяк-Рудницький слушно відзначав, що однією з несподіванок в новітній історії України стало раптове піднесення консервативної думки у міжвоєнний період. Цей ідейний розвиток відбувався поза межами СРСР, на

землях Західної України та в українській діаспорі Західної Європи та Північної Америки. Він був значною мірою зумовлений впливом В'ячеслава Липинського, який походив із польської шляхти Правобережної України, але в юності ідентифікував себе з українською національною справою [49, с. 53].

У своїх історичних працях, частину яких було опубліковано ще до Першої світової війни, В. Липинський запропонував принципово нову інтерпретацію української історії. На відміну від народницьких істориків (від М. Костомарова до М. Грушевського), які розглядали велике антипольське повстання середини XVII ст. на чолі з Богданом Хмельницьким як виступ переважно мас, В. Липинський наголошував на ключовій участі вищих класів - русинських шляхтичів Речі Посполитої. Саме вони, на його думку, забезпечили козаків освіченим та політично зрілим керівництвом, а метою повстання Б. Хмельницького він вважав створення української козацької держави. Досвід революційних подій 1917 р. та подальша втрата Україною незалежності каталізували еволюцію В. Липинського у соціолога та політичного мислителя. Хоча його соціологічна концепція була значною мірою оригінальною, вона демонструвала певні паралелі з ідеями Вільфредо Парето та Гаetano Моски, тоді як основи його політичної філософії були близькі до положень Едмунда Берка та Алексіса де Токвіля. В. Липинський послідовно обстоював незмінні функції еліти в будь-якому організованому суспільстві та державі, вважаючи, що здоровий соціальний розвиток вимагає рівноваги між силами зміни та стабільності, а також свободи та влади. Він бачив майбутню незалежну Україну як конституційну монархію з диференційованою класовою структурою, де гегемонію мав би отримати клас заможних селян -хліборобів [49, с. 53-54].

Попри те, що деякі його ідеї були анахронічними (наприклад, підтримка політичних претензій родини Скоропадського), глибокі положення його концепції є вагомим внеском у збагачення української політичної і соціальної думки. В. Липинський став центральною постаттю серед видатних представників консервативної інтелігенції того часу, до яких належали також

історики Дмитро Дорошенко, Степан Томашівський і Василь Кучабський, а також блискучий публіцист Осип Назарук [49, с. 53].

Ідейні погляди та суспільно-політична діяльність В'ячеслава Липинського значною мірою суперечили панівним тенденціям українського руху початку XX ст. Він із недовірою ставився до масового захоплення української інтелігенції соціалістичними доктринами та критично оцінював її активну участь у загальноросійському революційному процесі, застерігаючи, що така участь виснажує українські сили, не приносячи реальних здобутків для національної справи. На противагу цьому він закликав до відродження державницьких традицій української аристократії, вбачаючи в її історичному досвіді, соціальній етиці та культурній тяглоті важливе джерело формування національної політичної еліти та зміцнення української державницької ідентичності [1, с. 41-42].

Фактично погляди В. Липинського стали несподіваним викликом усталеному в українському суспільстві культу безумовного «народолюбства» та спробою подолати ліберально-народницьку однобічність у політичному й науковому мисленні. Його позиція ґрунтувалася на глибокому усвідомленні власної приналежності до шляхетського стану та переконанні, що ця верства має стати органічною частиною українського народу, відновивши свою історичну функцію провідника. Видатний політичний діяч та науковець категорично заперечував поширений у народницькому середовищі стереотип, за яким «пани» постають ворогами народу. Навпаки, він вважав, що повернення представників української шляхти з польського та російського середовищ до рідного народу може суттєво зміцнити національний рух. Адже вони приносять із собою важливий культурний, адміністративний, господарський та інтелектуальний досвід, а також матеріальні ресурси, необхідні для розбудови зрілого українського громадянства й відновлення державницької традиції [59].

Таким чином, інтелектуальна спадщина В'ячеслава Липинського є цілісною системою, яка не може бути всебічно проаналізована лише через призму політичної історії. Його ключова праця «Листи до братів-хліборобів»

постає як унікальний зразок осмислення суспільної кризи через призму соціокультурних засад. В. Липинський, відкинувши непридатну для України, на його думку, парламентську демократію, розробив доктрину класократії, що ґрунтується на принципах спадкової монархії, християнського солідаризму та гегемонії хлібороба-власника.

Центральним соціокультурним стрижнем його ідеології став принцип територіального патріотизму, який він вважав консолідуючою основою для нової еліти. Ці нематеріальні, надекономічні чинники (цінності, норми, ідеали) становлять фундамент його державотворчої концепції, про що, зокрема, дуже влучно ним окреслено у пролозі в «Листах до братів-хліборобів»: «Книга ця призначена для тих сучасних і будучих, якого-б вони не були обряду, мови і племені - мешканців Української Землі, що хотітимуть окремої і суверенної, рицарською дисципліною і вірністю провідників здобутої, на співпраці класів - во ім'я Релігії, Землі-Батьківщини і Авторитету - побудованої, Української Держави і що в установленню власними місцевими силами, дисциплінуючої провідну верству, Монархічної Влади в формах дідичного а не виборного Гетьманства бачитимуть єдиний вихід з українського колоніального гниття. Для позбавлених територіально-політичної свідомості і почуття соціальної єрархії, розбиваючих Землю: племінно-націоналістичних, віроісповідних і демагогічних сект, що живуть з цькування народу на панів або гризні місцевих вір і націй між собою, і що із зненависти до своїх власних земляків волітимуть завжди чужоземну владу книга ця не писана» [38, с. 1].

З культурологічної точки зору, цей фрагмент є програмовим маніфестом, який вибудовує консервативний ціннісний світогляд та визначає, хто є носієм бажаної культури державотворення, а хто – її руйнівником. В. Липинський чітко артикулює культурний ідеал (спільна, дисциплінована держава) і культурну опозицію (секти, що живуть цькуванням). Для наочного розуміння його підходів пропонуємо скомпонувати основоположні засади соціогуманітарних поглядів мислителя в культурологічному контексті у вигляді таблиці :

№ п/п	Засада	Культурологічна інтерпретація
1.	Територіальна інклюзивність	<i>Подолання етноцентризму</i> : заклик до населення України до єднання задля спільної мети державотворення, незалежно від віросповідання, мови та етнічного походження й ідентичності, є спробою створити політичну культуру на основі територіального патріотизму замість етнічної винятковості. Це ширша культурна модель ідентифікації.
2.	Культ лицарської дисципліни	<i>Етика відповідальності</i> : лицарська дисципліна і вірність провідників є необхідною морально-етичною матрицею еліти. Це є культурною вимогою до провідної верстви, спрямованою на подолання охлократичного хаосу.
3	Ієрархія і класова співпраця та взаємодія	<i>Культура порядку</i> : співпраця і взаємодія представників різних соціальних верств та соціальна ієрархія є культурною настановою на порядок і структурність суспільства. Це протиставляється демагогічному поділу народу на панів і експлуатованих, відображає консервативну культурну модель, де кожен клас має свою роль та місце, із взаємною повагою та розумінням цінності кожного задля повнокровного функціонування системи
4.	Відмова від чужої влади	Культурна суверенність: засудження віронетерпимості та демагогії. Це відмова від «колоніального гниття», не лише політичного, але й культурно-морального розкладу

Таблицю складено на основі: [38; 42; 43; 44; 66].

Складена таблиця систематизує соціогуманітарні засади В. Липинського, демонструючи їхнє функціональне призначення у формуванні культурної моделі державотворення. Кожен елемент, від територіальної інклюзивності до культу лицарської дисципліни, є аксіологічною настановою, спрямованою на

подолання історичної анархії та закладення основ здорового, ієрархічно структурованого українського суспільства, що, на думку мислителя, є фундаментальною підвалиною для державотворення та формування цілісної, сучасної, перспективної нації, особливо в умовах зовнішніх викликів.

2.3. Класократія як консервативна культурна програма.

В'ячеслав Липинський розробив конструктивну доктрину державотворення, яка передбачала створення самодостатньої індустріальної держави з розвиненою економікою та забезпеченням соціальної справедливості. Мислитель обґрунтував концепцію класократії як засіб, здатний ефективно гарантувати стабільність державного устрою та функціонування його інститутів; «соціальний клас для Липинського - лише підвалина, на якій починається державне будівництво, його справжніми будівниками є невеликі соціальні групи, національна аристократія, еліта. Для Липинського еліта - активна меншість, яка створює держави і нації. У певний історичний період будь-яка державна нація, вважає Липинський, має в собі певну групу людей, яка є основою її державного існування» [81].

В українському контексті класократія виступає як консервативна опора, реалізована через політичне об'єднання хліборобського класу з іншими класами і соціальними прошарками. Це партнерство визнається необхідною умовою для розвитку державотворчих процесів і дієвої самоорганізації української політичної нації [82, с. 5].

Як писав сам В.Липинський, «Українська держава може бути здобута лише класократією: політичною співпрацею авторитетних класових провідників, обмежених, у своїм бажанні якнайбільшої для свого класу влади послухом одному всекласовому державно-національному закону і зберігаючій цей закон одній Гетьманській Верховній Владі» [40, с. 5]. Як бачимо, В. Липинський чітко артикулює, що єдиним життєздатним механізмом для здобуття та збереження Української держави є класократія. Цей термін, який є

центральним у його політичній філософії, трактується не як правління одного класу (на відміну від диктатури пролетаріату чи олігархії), а як політична співпраця (кооперація) авторитетних «класових провідників», тобто людей з різних соціальних груп, які представляють інтереси цієї групи та розуміють їхні проблеми, прагнення і є моральними авторитетами для своїх груп та загалом: «Любов до свого класу не означає у класократів зненависти до чужого класу. Навпаки, шануючи себе. ми шануємо других. Ми не хочемо ні за що бути рабами інших класів, але тому ми й не хочемо, щоб інші українські класи були нашими рабами. Ми від них, як і вони від нас, маємо тільки право вимагати, щоб усі ми позбулися нахилів до диктатури і анархії, - щоб усі ми визнали видимий над собою символ нашої національної єдності і символ необхідної для всіх нас держави – Українську Верховну Гетьманську монархічну Владу» [40, с. 9]. Основна соціокультурна засада, закладена тут, полягає у необхідності переходу від хаотичної охлократії чи безкласового народовладдя до організованого, внутрішньо структурованого суспільства, де різні соціальні та економічні верстви (класи) визнають свою роль у державному будівництві.

В. Липинський також наголошує на двох критично важливих елементах, що забезпечують стабільність класократичного ладу: 1) всекласовий державно-національний закон: бажання окремих класів до максимальної влади обмежується необхідністю послуху спільному закону. Цей закон символізує ідею національної єдності та верховенства права над вузьокласовими інтересами; 2) Гетьманська Верховна Влада: це єдиний, постійний та незмінний центр влади, який виступає гарантом цього всекласового закону та арбітром між інтересами різних класів. Гетьманат, у розумінні В. Липинського, є наднаціональним і надкласовим організуючим началом, що забезпечує політичну стабільність і єдність нації;

Таким чином, для В'ячеслава Липинського, соціокультурними засадами успішного державотворення є: організована співпраця різних класів (класократія); верховенство закону як вияву національної волі; наявність

сильного, легітимного національного проводу (Гетьманату), що утримує суспільство від внутрішнього розбрату [40; 38; 39, с. 128-235; 56].

Основні положення його концепції ґрунтувалися на самодостатності держави, що означає її повну незалежність від зовнішніх сил, а також наявність власної індустріальної бази та здатності виробляти все необхідне для задоволення потреб населення. В. Липинський вбачав економічний розвиток необхідною умовою процвітання та самодостатності. Для досягнення цієї мети він пропонував залучати іноземні капітали та використовувати міжнародний досвід. Політик підтримував ідею рівноправності перед законом, вважаючи, що держава повинна гарантувати належний рівень життя всім громадянам, незалежно від їхнього соціального стану. Політичну стабільність історик вважав важливим чинником успішної та ефективної держави [17, с. 39-41].

Отже, конструктивна доктрина державотворення, розроблена В. Липинським, являла собою проєкт створення самодостатньої індустріальної держави з розвиненою економікою та соціальною справедливістю, а її особливості та зв'язок із суттю української національної ідеї актуальні й сьогодні. Основні засади цієї доктрини включали: самодостатність (незалежність від зовнішніх сил, наявність власної індустріальної бази для забезпечення потреб населення), економічну розвиненість (необхідність процвітання, яке пропонувалося досягати через залучення іноземних капіталів та досвіду) та соціальну справедливість (забезпечення рівноправності перед законом і належного рівня життя для всіх громадян) [40, с. 13-15].

Ключовим чинником успіху держави В. Липинський вважав політичну стабільність. Підтримуючи ідею демократії, історик наголошував на важливості свободи слова, зборів та асоціацій, які дають змогу громадянам контролювати владу та брати активну участь у прийнятті рішень в рамках громадянського суспільства. Водночас він вважав, що демократія має бути обмежена законом і не шкодити стабільності, підкреслюючи пріоритет правової держави, де влада підпорядковується закону та діє в інтересах громадян. Важливою складовою доктрини була концепція еліти, яка передбачала наявність духовної та

інтелектуальної верхівки, відповідальної за державне керівництво [45, с. 514-518].

На думку вченого еліта повинна бути освіченою, свідомою, незалежною від корупції та зовнішніх впливів, а також керуватися загальними інтересами держави, демонструючи національну свідомість і культурну самостійність. При цьому еліта мала б контролюватися народом і мати його підтримку, виступаючи функцією обмеження влади та захисту суспільних інтересів: «Ми маємо надзвичайно здібну, сильну, здорову народну масу з окремою мовою, окремою своєрідною культурою, масу, що компактно живе на точно означеній території. Маємо, отже, основні статичні елементи нації, які в теорії завжди можуть служити підставою для бажання перетворити їх в елементи динамічні для сформування з нашої несвідомої етнографічної маси свідомої та зорганізованої державної нації (...)» [40, с. 16]. Але саме у тому й полягає проблема, як стверджує В. Липинський, що тогочасні українські провідники (С. Петлюра, В. Винниченко, М. Грушевський та інші), будучи людьми інтелігентними, але далекими від вправних політичних дій та розуміння інтересів і потреб різних соціальних класів, будучи зануреними у внутрішні чвари, не змогли стати справжніми провідниками та об'єднати народ у націю і утримати власну Державу: «Для того, крім спільного економічного інтересу, вона (*кожна суспільна група – Авт.*) мусить ще мати спільну традицію, тобто певну суму історичного досвіду, здобутого її попередніми поколіннями в боротьбі за існування й переданого «з молоком матері», з вихованням, поколінням слідуючим» [40, с. 18-19].

Державницька концепція В. Липинського є синтезом соціально-філософських ідей європейських мислителів та його власної філософсько-політичної позиції, ґрунтується на його уявленнях про ідеальну державу, для якої характерна національно-культурна єдність, незалежність, сила та орієнтація на добробут народу. Він також підкреслював, що держава має захищати свою культуру, мову та традиції і забезпечувати їх розвиток, а також гарантувати права і свободи громадян та сприяти розвитку демократичних

інститутів. Отже, державотворча концепція В. Липинського базується на ідеях національної єдності, духовної та інтелектуальної еліти, культурної самостійності, правової держави та соціальної відповідальності, де національна ідея є фундаментом усіх державних дій. Мислитель вважав, що спосіб життя національного організму, який є переплетенням інтересів мас та еліт, визначається типом стосунків між «активною меншістю» (елітою) та «пасивною більшістю» (масами), що призводить до класократичного, демократичного або охлократичного типу держави відповідно до органічного, хаотичного чи механічного характеру цих стосунків [32].

Таким чином, у своїй політичній філософії В'ячеслав Липинський поєднав консерватизм із прагненням до соціальної гармонії. Його доктрина поєднує елементи традиціоналізму, елітаризму та ідеї правової держави, в якій забезпечується рівновага між стабільністю, справедливістю і розвитком. У сучасному контексті ідеї мислителя зберігають актуальність як інтелектуальна основа пошуків ефективної моделі української державності, орієнтованої на поєднання національної ідентичності, соціальної відповідальності й демократичних цінностей

Погляди та ідеї В'ячеслава Липинського є вагомим внеском у політичну філософію та українську інтелектуальну спадщину. Вона допомагає осмислити не лише історичні витоки державності, але й сучасні виклики побудови демократичної, справедливої й гуманної держави, де центральне місце посідають людина, її свобода, гідність та громадянська відповідальність.

Інтелектуальна спадщина В'ячеслава Липинського є цілісною системою, яка не може бути адекватно проаналізована лише через призму політичної історії. Його ключова праця «Листи до братів-хліборобів» постає як унікальний зразок осмислення суспільної кризи через призму соціокультурних чинників. Мислитель, відкинувши непридатну для України, на його думку, парламентську демократію, розробив доктрину класократії, що ґрунтується на принципах спадкової монархії, християнського солідаризму та гегемонії хліборобавласника. Центральним соціокультурним стрижнем його ідеології став принцип

територіального патріотизму, який він вважав консолідуючою основою для нової еліти: «Українська національна еліта формується шляхом відбору найкращих представників з різних класів-станів, які мають весь час поповнюватися свіжими силами та реалізовувати законодавчу, виконавчу та судову владу в державі. Саме в такій державі, на думку В. Липинського, забезпечуються економічні, політичні та культурні свободи населення. Українська держава повинна бути незалежною і національною, і це проблема українського політичного розвитку і кінцева мета українства» [30, с. 282]. Ці нематеріальні, надекономічні чинники (цінності, норми, ідеали) становлять фундамент його державотворчої концепції [8; 9; 54].

Жанрова своєрідність праці «Листи до братів-хліборобів» відображає її глибинну культурну функцію. Інтелектуальна праця мислителя В'ячеслава Липинського постає не лише як політичний трактат, але як культурний акт, як спроба створення нової колективної свідомості та переосмислення національних міфів в умовах кризи. Вибір форми відкритого листа є свідомим зверненням до культурно-дискурсивної традиції (М. Максимович, П. Куліш, М. Драгоманов), яка історично використовувалася для програмування ідеалів та ведення публічного інтелектуального діалогу [87, с. 163-167]. Таким чином, «Листи...» є спробою культурної реконцепції після краху державності, що має на меті закласти основи нової політичної культури нації.

Політична доктрина В. Липинського є, перш за все, консервативною культурною програмою, спрямованою на відновлення культурної тяглості та ціннісної стійкості. На відміну від народницької традиції, його нова інтерпретація історії (наголос на ролі шляхти та державотворчій меті Б. Хмельницького) [40; 41; 43; 44; 45] слугує формуванню нового культурно-історичного міфу, який легітимізує ідею класократичної еліти та її історичне і моральне право на керівництво.

Принцип «територіального патріотизму» є ключовою соціокультурною настановою, важливішою за суто етнічний чинник. Філософ акцентує увагу на спільній землі та тривалості спільного життя, що має на меті подолати

етноцентризм і створити політичну культуру на основі лояльності і любові до Батьківщини. Цей патріотизм сприяє поширенню консервативної ідеології, християнської релігії та солідаризму, які є ключовими елементами його культурної програми для нації.

Концепція хлібороба-власника розглядається як центральний культурний символ. Хлібороб уособлює традиційну господарську етику, сталість, зв'язок із землею та відповідальність. Він стає носієм базових культурних цінностей, необхідних для створення стабільної, аристократичної класократії, що протиставляється хаосу та нестабільності охлократії.

Обґрунтування класократії з обмеженою монархією є вибором ціннісної моделі, яка культурно відповідає потребі у порядку, традиції та ієрархії, що є основою консервативного світогляду В. Липинського.

РОЗДІЛ 3

ЕТИЧНА СКЛADOVA ІДЕЙ ТА КОНЦЕПЦІЙ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО

3.1. Етика патріотизму та класократична мораль: конфлікт ідеалу і прагматизму.

Етична складова у працях В'ячеслава Липинського не існує як окремий, систематичний трактат. Натомість, вона глибоко інтегрована в його політичну та історичну концепції, формуючи їхнє морально-духовне ядро [38; 42; 63; 84]. Центральною для його консервативного світогляду є ідея морального обов'язку, який свідомо ставиться вище за вузькі класові чи етнічні інтереси, і розглядається як засіб політичної активності, спрямований на державне будівництво. У наукових публікаціях його етику аналізують зазвичай через призму державотворення та політичної нації. Основою для аналізу у таких працях є ставлення В. Липинського до морального обов'язку, який він ставив вище за етнічні або класові інтереси. Як консервативний мислитель, В. Липинський тісно пов'язував політичне життя із моральними аспектами, як сув'язь матеріальних і духовних складових [12].

В. Даценко задається питаннями, які допомагають виявити, що за принципи і підходи лежать в основі етичних поглядів В. Липинського: «Чому, зокрема, український мислитель надавав особливої ролі моральному авторитету у політичній боротьбі? Чому пов'язував мораль з аристократією? Чому саме такі особливості консервативного мислення проявились у творах В. Липинського?» [19, с. 98]. На думку дослідника, для В. Липинського мораль (як правила спільного життя) була засобом політичної активності та слугувала для досягнення різноманітних соціальних цілей. Тобто, за різних історичних обставин мораль може мати різні форми свого вияву. Зокрема, у контексті державотворчої етики «мораль, отже, має бути спрямована на свою мету, тобто

на творення держави» [19, с. 99-100]. Але при цьому для В. Липинського вкрай важливою є релігію як форма моралі; «(...) реалізуючи соціальні завдання, мораль реалізує Божественні настанови, і, таким чином, її соціальна функція постає у В. Липинського проявом якогось вищого надприродного смислу моралі. Те ж саме стосується і політичного виміру моралі. В оптимальній з політичної точки зору державі, яку В. Липинський називає класократією, мораль стає засобом і показником досягнення вищого стану суспільства, який заповіданий людям Богом. (...) Мораль у концепції В. Липинського – це необхідний елемент державної системи, без якого держава неминуче гине» [19, с. 100-101].

Також у полі зору дослідників є міркування В. Липинського про те, що нацією стає лише та спільнота, яка має свою державу (або прагне до її створення). З цього ми можемо вивести етичну вимогу для кожного мешканця України бути патріотом. Що на практиці означає бажання створення державного співжиття усіх людей на певній території, незалежного від етнічного і соціального походження: «Бути патріотом - це значить бажати всіма силами своєї душі створення людського, державного й політичного співжиття людей, що живуть на Українській землі, а не мріяти про витоплення в Дніпрі більшості своїх же власних земляків. Бути патріотом - це значить шукати задоволення не в тім, «щоб бути Українцем», а в тім, щоб було честю носити ім'я Українця. Бути патріотом - це значить перш за все вимагати гарних і добрих учинків від себе, як від Українця, а не перш за все ненавидіти інших тому, що вони «не-Українці». Врешті, бути патріотом, це значить, будучи Українцем, виховувати в собі перш за все громадські, політичні, державотворчі прикмети: віру в Бога і послух Його законам, тобто духові вартости; далі вірність, твердість, сильновольність, дисципліну, пошану для своєї традиційної Влади (монархізм), загалом кажучи, лицарськість - тобто політичні вартости» [47, с. 77-78].

Найбільш виразно, на нашу думку, етичні погляди В. Липинського, увиразнені в етиці «хліборобського консерватизму». Йдеться про критику

декласованої інтелігенції, про що він чимало писав у «Листах до братів-хліборобів». В'ячеслав Липинський, аналізуючи причини краху Української Державності в період 1917-1920 рр., сформулював етично-політичну критику щодо провідної верстви тогочасного українського суспільства. Він стверджував, що боротьбу за створення та свободу української нації очолила демократична інтелігенція, яка, як би це парадоксально не було, не лише не мала віри у державну незалежність України, але й демонструвала подеколи вороже ставлення до самої ідеї суверенної держави [38, с. 10-12].

На думку В. Липинського, корінь цієї проблеми крився у соціальному складі та світогляді дореволюційної української інтелігенції. Цей прошарок суспільства був представлений переважно людьми вільних професій, які були органічно не пов'язані з будь-якими сталими суспільними класами (наприклад, землевласниками чи промисловцями), а також не мали власності на землю чи великі маєтки.

Власну здекласованість вони навіть вважали перевагою. Інтелігенція була вихована в революційному дусі й бачила себе єдиним носієм української національної ідеї. Єдиний вихід для України вони вбачали у співпраці із загальноросійською радикальною та соціалістичною інтелігенцією. Їхнє переконання полягало в тому, що загальноросійська свобода автоматично принесе волю й Україні, але лише у форматі всеросійської федерації. Ця орієнтація була етично хибною з точки зору В. Липинського, оскільки призводила до національної сліпоти.

Російська соціалістична інтелігенція була готова «визнати справедливим» лише мінімальні вимоги українців (наприклад, запровадження рідної мови у школі), що жодним чином не стосувалося державотворення. З початку революції українська інтелігенція намагалася залучити народні маси до загальнонаціонального руху, використовуючи винятково соціалістичне та популістське гасло: «Бий панів і хапай землю!»: «Знов-же інтелігентів більшість так казала: «Ваше державне самостійництво - це непотрібна народові видумка панів. Народ український потрібує лиш землі і волі! А землю та волю

для народу (і владу нам самім) здобудемо ми в боротьбі власне з Вами - ненавистними українськими панами - та в спілці з народами і такими-ж, як і ми інтелігентами цілої Росії». Одначе, відповім Вам я, рік 1918 виказав неправдивість оцих слів. В ньому почали здійснюватись - по Вашому – «нездійсними мрії». Нащадкові старого Гетьманського Роду вистало лицарської самопосвяти і українського патріотизму, щоб забути про свої егоїстичні панські інтереси. Замість зайнятись маєтками, зібрати готівку і спокійно виїхати за кордон, Він цілого себе віддав Батьківщині Україні. Він кинувся на її порятунок і не побоявся взяти на себе - страшний в українськiм хаосі - тягар Гетьманської Влади. І у панів українських найшлося ще стільки українського державного інстинкту, чести і відваги, щоб здригнутись на згадку історичного Імени Гетьманського. Вони відновили в лиці його Нащадка українську традицію державну. Вони одні зуміли цим вказати єдиний порятунок від страшних наслідків української безвласнодержавности і колоніального розкладу. А інтелігенти українські? Чи не почали вони етапами своїх чотирьох «універсалів» йти, хоч і запізно, від «землі і волі» до «самостійности» - до ідеї Держави? І чи власне «нездійснима мрія» сполучення цією ідеєю панів з інтелігентами не почала була тоді творити Державу Українську, а в ній: - не літературну, не паперову, і не гайдамацько-опришківську на революційні сезони - а дійсну, реальну, всі класи обіймаючу і з нашої минувшини органічно виростаючу - Українську Націю!?» [38, с. 7-8].

Отож, В. Липинський розцінював дії української інтелігенції під час революційних подій як етично безвідповідальний підхід, що підміняв мету національного державотворення примітивною класовою боротьбою, що зрештою й унеможливило консолідацію нації для захисту власної державності [70, с. 343].

У роздумах історика, публіциста, політичного та громадського діяча Василя Кучабського В'ячеслав Липинський постає як одна з трьох визначальних духовних постатей української історії, поряд із Богданом Хмельницьким та Тарасом Шевченком. Якщо перші дві постаті, за В.

Кучабським, уже вичерпали свій історичний потенціал у контексті національних змагань 1917-1921 рр., то духовна місія В. Липинського лише розпочинається [35, с. 443].

Ідеї велета думки В. Липинського, як зазначає В. Кучабський не можуть бути зведені до системи доктрин чи політичних програм. Їхня сутність полягає у внутрішньому етичному імпульсі, у візіонерській силі, здатній формувати новий духовний тип українця. В. Кучабський підкреслює, що істинне осмислення В. Липинського можливе лише через безпосереднє, «живе» читання його творів, коли відбувається не раціональне аналізування, а глибоке співпереживання.

«Одиноким же шануванням В. Липинського – це не «популяризувати». Його твори, тільки їх – читати, щоб вони безпосередньо говорили – істота до істоти, і щоб істоту В. Липинського українські люди самі сприйняли, якщо вони до цього здібні, та її в собі дальшим поколінням понесли й передали, не тільки її зберігаючи, але й власною творчістю її розвиваючи і нею свій хаотичний народ оформлюючи, щоб прийняти виразну постать.

Адже як твори інших духових героїв, - так і життєвий твір В'ячеслава Липинського ні не вичерпується, ні навіть не з'ясовується якоюсь політичною доктриною, - і тому дуже б помилявся б той, хто думав, що цілість світу ідей В. Липинського закінчується в «ідеології» чи в «програмі» Клясократичної Монархії на Україні. Помилявся б і той, хто думав би, що вистачить видистилювати з «Липинського» цю «програмаґичну» доктрину й «фанатично переконатися» в неї, щоби тепер, після Його фізичної смерті, могли продовжувати ділання Його духа і життя серед українського народу. (...) З «ідеологій» у розумінні доктрини і «програм» ще ніколи не вийшло ніяке нове життя, ніяке відродження й ніяка творчість. Бо значіння мають лише дійсні ідеї, яких восприйняття вимагає не тільки переміни дотогочасних інтелектуальних «переконань» людини, а ще й того, щоб ціла істота людини з усіма її ірраціональними глибинами відповідала істоті даної ідеї. Такими є ідеї Вячеслава Липинського, і це й ставить його в ряди історично великих,

переломних, реформаторських постатей і справжніх духовних потуг» [35, с. 443-444].

Таким чином, йдеться не про інтелектуальне наслідування доктрини, а про духовне прийняття етичного ідеалу, який вимагає від людини внутрішнього перетворення. Тому В. Липинський, на відміну від численних українських інтелектуалістів-доктринерів, не прагнув створити ще одну політичну «програму», а пропонував шлях духовного оновлення народу.

Саме цей релігійний етос, який В. Кучабський називає ірраціональним, є основою політичної візії В. Липинського, ідеї Української Клясократичної Монархії. Вона постає не як програма, а як пророча візія, подібна до ідеальної держави Платона, як духовний орієнтир, що вказує шлях історичної реалізації нації. Без цього етосу, вважав В. Кучабський, суспільство розпадається на атомізовані одиниці, втрачає відчуття вищого сенсу життя, що призводить до хаосу, егоїзму, ідеологічної фрагментації та нескінченних війн усіх проти всіх [35, с. 444-447].

Отже, у трактуванні В. Кучабського, В. Липинський постає не просто як політичний мислитель, а саме як духовний реформатор. Його місія полягає у формуванні нового типу людини, спроможної на підставі релігійно-етичного світогляду вибудовувати справедливу і гармонійну державність. Такий підхід підносить В. Липинського в один ряд із тими посталями, що визначають переломні моменти в історії людської культури, вже не як автора доктрини, а як носія духовного одкровення, яке має перетворюючу силу для нації.

Тоді як Василь Кучабський підносив В'ячеслава Липинського до рівня духовного реформатора, чий етос мав стати основою національного відродження, інші визначні діячі того часу пропонували й критичніші оцінки його ідей та концепцій. Саме гострота цих ідейних суперечок яскраво виявляє різноманіття світоглядів та інтелектуальну напругу серед тогочасної української еліти. Серед діячів, здатних вести фахову полеміку на рівних, був видатний історик і публіцист Степан Томашівський. Він, не відкидаючи повністю значення В. Липинського, піддавав сумніву його прагнення

монополізувати такі фундаментальні для будь-якої ідеології поняття, як авторитет і культ героїв. С. Томашівський розвінчував ексклюзивність гетьманської ідеології, вказуючи на її спільні структурні елементи з будь-якими іншими політичними чи соціальними доктринами: «В основі ідеології українських гетьманців лежить «необхідність авторитетів в сучасності і культ героїв в минувшині» - пише В. Липинський. Ну добре. Погано тільки те, що ці дві добродітелі береться в монопольну заслугу одної тільки ідеології, до того такої, яка ще досі нічим особливим не виявила тих чеснот. Бо в дійсності нема нігде такої ідеології, що не основува ласьби на таких самих двох китах на авторитетах сучасності героїв минувшини - будь се ідеологія політична (монархічна чи республіканська, консервативна чи радикальна, державницька чи анархістична), будь се яка інша ідеологія соціальна, економічна, культурна, наукова, літературна, мистецька, спортова і т. д. Біда тільки в цьому, що кожна з них кого іншого має за свій авторитет у сучасному й кого іншого почитає як свого героя в минулому. Якже різні, приміром, авторитети представляють сьогодні: англійський король Юрій V і диктатор СРСР Сталин, папа Пій XI, Віктор Емануїл III і Муссоліні в однім Римі, Гінденбург і Брави в Берліні, Морас і Троцький, Лойд Джорджі Поенкаре, Бернард Шо і Редьярд Кіплінг, М. Шаповал і В. Липинський! Одних авторитет т. ск. метафізичний, опертий на законі і на загальних моральних принципах; других - на фізичній силі; інших - на індивідуальній повазі й особистих заслугах; вкінці ще інше - на спорідненім світогляді, на спільнім інтересі, на окремім смаку, на реклямі і т. п. без кінця» [80, с. 42-43].

Цей аргумент С. Томашівського знаменував перехід від етико-релігійної візії (яку підкреслював В. Кучабський) до прагматичної, політико-соціологічної критики В. Липинського. На думку С. Томашівського, справжній вододіл між ідеологіями пролягав не в самому факті визнання авторитетів, а в критеріях їхнього обрання. Він підкреслював, що кожен світогляд, від монархічного до анархістського, від релігійного до спортивного, обов'язково має своїх «героїв» і «авторитетів», проте їхнє джерело може бути абсолютно різним: від

метафізичного закону до фізичної сили чи навіть реклами. Таким чином, С. Томашівський ефективно десакралізував ідеологію гетьманства, поміщаючи її в широкий контекст загальносвітових політичних течій, де вона є лише однією з багатьох, а не єдиною носійкою вищої етичної правди, як це бачив В. Кучабський. Цікавою є й метафорична теза С. Томашівського про політику як вид діяльності: «И отсе вкінці почав я відчувати, що всяка політика то діло сатани, що у глумливім усміху шкирить зуби і навчає енергійних і проворних людей, як мучити покірне громадянство, все одно чи задля наповнення кишені, чи задля здобуття влади, чив ім'я якоїсь теорії...» [80, с. 132].

Прикметно, як вказує В. Потульніцький, що і С. Томашівський, і В. Липинський були істориками, проте їхня діяльність не обмежувалася академічною сферою. У період визвольних змагань і, особливо, в еміграції, політична активність цих постатей стала домінуючою, часто переважаючи роль науковця-інтелектуала [68].

Відмінності між В'ячеславом Липинським та Степаном Томашівським виходять за межі суто історичної інтерпретації, сягаючи фундаментальних культурологічно-етичних вимірів та різного розуміння національної місії. Оцінка ними ролі гетьманів уявляє собою ціннісну антитезу щодо ідеального шляху розвитку української державності. Для В. Липинського етична правда була на боці тих, хто обрав самостійний державний шлях. Він розглядав рішення Богдана Хмельницького про розрив із Річчю Посполитою як стратегічно правильний, морально виправданий вчинок, спрямований на здобуття суб'єктності. Гетьмани, як-от Виговський та Богун, які боролися за цю суб'єктність, були для нього мучениками польського агресивного егоїзму. Етичний ідеал В. Липинського вимагав повного розмежування з Польщею задля власного державотворення [24; 44; 68, с. 71-72]. Для С. Томашівського ж, навпаки, етична помилка полягала у виборі проросійської орієнтації, яку він символічно приписував Б. Хмельницькому. Його культурологічний ідеал тяжів до цивілізаційного зв'язку із Заходом. Тому постаті Сагайдачного, Виговського, Дорошенка, Мазепи та Орлика ставали для нього втіленням прозахідного етосу.

Вони репрезентували можливість гармонійного співіснування та відсутність непереборних суперечностей між українськими змаганнями та європейською (польською) історичною традицією [68, с. 78-79].

Таким чином, суперечка щодо гетьманів відображає не просто різницю у фактах, а глибинну розбіжність у критеріях етичної та цивілізаційної оцінки минулого: незалежність через розрив (В. Липинський) проти державності через західну інтеграцію (С. Томашівський). Полеміка між В'ячеславом Липинським і Степаном Томашівським щодо Польщі та Заходу відображає фундаментальну ціннісно-етичну розбіжність у розумінні національного шляху, а не лише тактичні розбіжності. Для наочного розуміння їхніх поглядів та задля окреслення ціннісно-політичних орієнтирів доби пропонуємо таблицю порівняння поглядів В. Липинського та С. Томашівського щодо політично-культурологічних орієнтирів України:

№ п/п.	Критерій	В'ячеслав Липинський (етика сепарації)	Степан Томашівський (етика інтеграції)
1.	Ціннісна орієнтація	Самобутність та етичний Розрив. Польща - частина «Заходу», який потрібно діалектично подолати через сепарацію. Мета: уникнути згубного Сходу (Москви), створивши автентичний український тип.	Цивілізаційний міст та прагматизм. Польща - необхідний посередник для зв'язку з європейським Заходом. Боротьба з нею морально хибна, бо вона зміцнює вплив Сходу.
2.	Етичний вектор державотворення	Радикальне відмежування. Наслідування польського шляху є гальмом для визрівання української національної свідомості. Необхідна самостійна (монархічна) модель, орієнтована на традиційних союзників	Еволюційне наслідування. Приклад повоєнної Польщі (її здатність до раціональної трансформації) гідний для наслідування. Головний етичний обов'язок — зміцнення національних сил шляхом «дрібної праці».

		(Німеччина, Австрія).	
3.	Політична етика компромісу	Категоричне неприйняття. Будь-які перемовини - аморальні, бо Польща несе деструктивну «цивілізаційну місію». Компроміс є зрадою державного ідеалу.	Тактична необхідність. Компроміс (автономія, університет) є прагматичним кроком, що допомагає майбутній боротьбі. Це раціональна етика виживання в несприятливих умовах.

Таблицю складено автором на основі: [44; 68].

У цьому вимірі В. Липинський постає як пророк-ідеаліст, чия етика вимагає абсолютної ідейної та політичної незалежності від Польщі, навіть ціною тимчасової ізоляції, заради збереження автентичного консервативного ідеалу. Його критика угоди С. Петлюри і Ю. Пілсудського була, по суті, етичним засудженням політичного прагматизму, що ставив під загрозу цілісність української ідеї. На противагу цьому, С. Томашівський виступав як прагматик-інтегратор, який керувався етикою реалізму: він готовий був прийняти тактичні поступки (автономію) в обмін на збереження західного цивілізаційного вектора та можливість інтенсивної покрокової роботи зі зміцнення нації в існуючих умовах. Їхні розбіжності віддзеркалюють вічну дилему української думки: чи варто ризикувати ідеалом заради тактичної вигоди? Незважаючи на значні стратегічні розбіжності, В'ячеслав Липинський і Степан Томашівський поділяли спільний культурологічно-етичний фундамент у сприйнятті історичної ролі Польщі. Їхнє спільне бачення ґрунтувалося на критиці ліберально-демократичних ідей та апіорній перевазі традиційного консерватизму як основи для української державності.

Отже, етична складова ідей В. Липинського виходить далеко за межі політичної доктрини, демонструючи глибинний культурно-етичний конфлікт доби. Вона охоплює ідею релігійно-обґрунтованої моралі та лицарського патріотизму як вимоги до нації. У той час як В. Кучабський підносив В. Липинського до рангу духовного реформатора, чий етос вимагав внутрішнього

перетворення, полеміка із С. Томашівським увиразнила принципові ціннісно-етичні розбіжності щодо шляху державотворення: етику незалежності через розрив із Польщею проти етики інтеграції (державність через західну цивілізаційну співпрацю). Ці суперечки, попри їхню гостроту, підтверджують, що В. Липинський і його опоненти поділяли спільний культурологічно-етичний фундамент у відкиданні ліберально-демократичного шляху. Таким чином, аналіз морального імперативу В. Липинського формує необхідну основу для подальшого дослідження духовних основ його класократичної концепції.

3.2. Духовні основи розвитку суспільства та культурно-етичний імператив державотворення за В. Липинським.

Поглиблене дослідження етичної позиції В'ячеслава Липинського вимагає аналізу його культурологічного розуміння процесів державотворення та націєтворення. В'ячеслав Липинський, визначний український мислитель і політичний письменник, залишив по собі глибоку інтелектуальну спадщину, сформульовану переважно у 1920-х рр., яка залишається винятково актуальною і в сучасному контексті. Його етична позиція нерозривно пов'язана з культурологічним розумінням процесів державотворення та націєтворення. В. Липинський послідовно обстоював ідею незалежності Української Держави, розглядаючи її не лише як політичну, але і як культурно-історичну необхідність. Ключовим етичним принципом у його філософії була єдність суспільства та гармонійні відносини між його членами. Він був категоричним противником насильства та революційних методів, вважаючи, що стабільний розвиток і міцність держави можливі лише за умов суспільної злагоди та культурного консенсусу [59].

В. Липинський, будучи прагматиком, протиставляв етику суспільної злагоди руйнівним революційним методам. Будучи насправді прагматиком, він чудово розумів: «Я хочу, щоб була Україна, щоб був український державний лад на моїй рідній землі; і знаю, що як не буде України, як не буде нашої

Української Держави, то я і нащадки мої не зможемо на своїй землі по людськи жити. Але я не вірю, щоб Україну можна було сотворити голосами «плебісциту». Не вірю, щоб держава наша повстала шляхом демократичним: - шляхом «свобідного виявлення волі більшості» - а не так, як повставали всі держави: шляхом завойовання чи одвойовання, при якому Українська Держава, як всяка держава, може бути сотворена для «народу», для більшості, організованим, розумним і витревалим хотінням та зусиллям меншості» [38, с. 9].

У контексті культурологічно-етичного виміру, політична діяльність В'ячеслава Липинського вирізнялася глибокою моральною домінантою, що була нетиповою для багатьох його сучасників. Як інтелектуал, як політик і громадський діяч, В. Липинський керувався високими етичними стандартами, демонструючи нетерпимість до проявів крутіїства, підлості та політичної безпринципності: «Де-ж ця піддержка інтелігентів українських, і де-ж ця національна наша єдність з народніми масами, во ім'я яких ми мали боротись за Українську Державу? Народ за ману землі відрікся всіх «українських націй», про які зрештою він ніколи й поняття не мав. Та й чи міг мати, коли вистало одної большевицької нагайки, щоб його усвідомителі інтелігенти позміняли віхи і поставали з «самостійників», ревучих на Українського Гетьмана за фіктивну федерацію, німими покірними рабами реальної московської чревычайки. А нас, - що оце знов визнали Варшаву - хіба поважали інтелігенти українські тоді, як ми хотіли Державу Українську будувати? Зате рачки попрілазили, коли ми варшавською нагайкою весь повстанський дур з них повиганяли. А тепер: чи домагаються вони від Варшави для Землі нашої територіяльної автономії, якої і ми-би з ними разом домагались, коли-б вони нам - як тільки поліції варшавської позбудемось - різнею не грозили. Не домагаються! Натомість одні кличуть Москву до походу на Варшаву, а другі Варшаву до походу на Москву, проплагаючи і тут і там свої услуги, вирікаючись і тут і там оборони своєї Землі – політики державної» [38, с. 8].

В'ячеслав Липинський виявив себе як культурний опонент та етичний дисидент свого часу. У часи, коли інтелектуальне середовище тяжіло до федералізму та соціалістичного світогляду, він рішуче обстоював самостійницьку ідею та монархічну форму правління. Його політичні ідеї не просто суперечили існуючим політичним доктринам, але входили в конфлікт із домінуючою культурою доби, створюючи образ романтика-утопіста: «Держава - це перш за все: Влада, Територія, Громадянство. Без цих трьох складників нема держави. Значить, для будови держави необхідна організована сила, яка піддержує владу во ім'я добра цілої землі-території і цілого громадянства. Нація - це перш за все єдність духова, культурно-історична. Значить, для народження нації необхідне довге співжиття даного громадянства на даній території в одній власній державі. Нація - єдність духова - родиться завжди від держави - єдності територіяльно-політичної - а не навпаки» [46, с. 65].

В. Липинський свідомо протиставляв свої соціокультурні цінності масовим ідеологіям. Коли доцільність та утилітаризм панували в політичному дискурсі, мислитель оживлював і ставив на чільне місце такі етичні категорії, як честь, гідність, шляхетність дій і вчинків: «Мірилом вартости кожної дійсної аристократії єсть її здатність творити нові цінности, будувати, організувати життя (...). Кожний безродний, але заслужений ділами предок більше вартий пошани, ніж нездалий і чванливий нащадок. Так само найбезродніший і найбідніший хлібороб-селянин, що творчі організаторські здібности має, що тепер за свою національну Українську Державу готов во ім'я добра будучих поколінь своє життя в жертву принести - більше заслуговує чести і поваги, ніж здемократизований нащадок дворянський, що перед пануючою демократією ласки і змоги ще з пару сот смашних обідів попоїсти забігає. Такий безродний і бідний селянин-державник і патріот - наш найрідніший брат, з яким нас ніяка сила не розлучить. І так само братом - рівним співробітником, а не демократичним конкурентом - буде для нас усякий инший недворянин і не-хлібороб, будь це робітник, міщанин, інтелігент, який б своїй власній класовій організації поруч з нашою класовою організацією при Гетьмані України стане і

якому тоді ми перші руку до згоди простягнемо, перші всі минулі взаємні кривди і образи забудемо, і рука в руку йдучи, як рівні з рівними до спільної національної і державної творчої праці візьмемось» [38, с. 104, 105-106].

Високоерудований та різноманітно професійно розвинений В. Липинський обстоював ієрархічну структуру суспільства та культуру провідної верстви, тоді як суспільство було захоплене утопічними соціалістичними ідеалами свободи та рівності: «Гетьманство - це Трудова Національна Монархія, це персоніфіковане в особі Гетьмана єдино-владство ідеї Нації над цілим працюючим, продукуючим трудовим народом і всіми його класами, а не монархія-єдиновладство одної якоїсь касти - чи бюрократів, чи комуністів, чи конституційної демократії - над рештою нації. Воно, як верх піраміди, коронує собою труд цілої Нації, зорганізований в класових трудових установах всіх класів, а не приголомшує брехнею і терором розбите і розпорошене тіло нації, щоб використовувати національну працю на користь тільки одної касти: комуністів, бюрократії чи конституційної демократії» [38, с. 103].

Його погляди були викликом демократично-республіканському культурному тренду. Така безкомпромісна етико-культурна позиція призводила до того, що В. Липинський часто опинявся у політичній та інтелектуальній ізоляції, не знаходячи спільної мови ні з соціалістами, ні з панівними націоналістичними течіями: «Пам'ятаймо, що для великого числа здеклясованої, позбавленої стихийного, вродженого українського патріотизму, української інтелігенції, яка отим політичним та літературним руїнництвом промишляє, ідея власної Української Держави зовсім чужа, а сама ця Держава непотрібна. Пару літ тому назад кожний український державник був для неї або «дурень», або «провокатор». Так само чужа, ворожа та зненависна для неї єдине тепер реально можлива Гетьманська Українська Держава. Але навіть своїх власних державних творів вона в решті решт не хоче піддержувати. Народня Республіка - занадто отаманська і права. Радянська - занадто комісарська і ліва. Вожді тих республіканських українських держав ідеальні, поки «виганяють Гетьмана». Вони одіозні, коли самі стають отаманами чи комісарами» [38, с. 99].

Він гостро переживав відчуття культурної невідповідності свого світогляду модним ідеям політичного істеблішменту, відчуваючи потойбічність та нереалістичність своїх високих ідеалів. Саме тому він ідентифікував себе із Дон-Кіхотом у політиці, символом благородного ідеалізму, який протистоїть культурній прозі та духові прагматизму свого часу [81].

Отож, на відміну від багатьох тогочасних діячів, які трактували питання моралі та етики в політиці як другорядні (прагматичні), В. Липинський вважав їх фундаментальними. Він прямо пов'язував успіх політичного процесу та майбутнє України з поверненням до успадкованих моральних цінностей, з яких, за його словами, вийшов і Тарас Шевченко, і загалом національне відродження. Тобто, його політичний ідеал був невіддільний від глибинного національно-етичного етосу. Ця непохитна морально-етична позиція часто ставала джерелом відчуження та нерозуміння з боку його опонентів у політикумі. Вони не бажали або не були здатні досягнути морально-етичні домінанти його світогляду, схилиючись до більш тактичного та прагматичного політиканства. Боротьба за українську ідею в такому середовищі змушувала В. Липинського до саморефлексії щодо правильності обраного шляху. Його духовним опертям і джерелом підтримки в умовах політичної ізоляції був голова УГКЦ митрополит Андрей Шептицький. Цей зв'язок ґрунтувався на спільному досвіді відчуження з боку частини українського політикуму, який і В. Липинського, і А. Шептицького (як «польського графа» та землевласника) часто не сприймав через їхнє походження чи непохитну моральну незалежність [58].

Отож, етичний імператив В. Липинського базований на: етичних засадах політичної діяльності; нетерпимості до аморальності; моралі як первинності, на повернення до першоджерел, базованих на власних традиціях державотворення, норм поведінки та співдії, важливості релігії та поваги до свого оточення й носіїв інших культурних цінностей.

Таким чином, у В. Липинського політична візія була нерозривно пов'язана з етичним імперативом, з духовними основами, що виводило його

діяльність за межі звичайної політичної боротьби, перетворюючи її на моральну місію.

З культурологічної точки зору, В. Липинський визначав націю як культурно-історичну та духовну єдність усіх громадян, тобто мешканців однієї Держави. На його думку, народження нації потребує тривалого співжиття на певній території, що формує спільний культурний простір і національний характер. Нації він поділяв на державні та поневолені (бездержавні), і Україну відносив саме до останніх. Причини цієї «бездержавності» мислитель вбачав у внутрішніх культурних та етичних вадах: надмірному індивідуалізмі («Абсолютний брак любови до своєї громади, натомість любов тільки до себе, свого «я.» Повна відсутність творчої синівської покори, натомість зарозумілість глумої пихи, що «греблі рве» і сама гине»), відсутності внутрішньої культури поваги («Хамство - розуміється не як лайка, а як віками освячене поняття для означення певного типового соціально-психічного явища») та розриві з традицією («Єсть в нашій історії матеріал для легенд. Єсть князівсько-дружинницький епос з апотеозом Землі Руської. Єсть Кричевські - вірні до смерті Війську Запорозькому полковники. Єсть сердюки, що за тінь, за символ Влади Державної, Гетьманської поклали свої голови літ тому десять під Києвом. Але поруч: море хамства, і то, на жаль, тріумфуючого хамства. Хамство це мусить пізнати без страху, до самого коріння, кожний не трус, не позер, не фразер; кожний, хто любить Україну. Пізнати не на те, щоб над Україною по-хамськи насміхатись, а щоб її любов'ю синівською з пониження піднести, перемігши хамство кругом себе і перш за все в собі») [46, с. 64-65].

Саме ці культурні деформації, на його думку, підривали здатність українців до створення міцної держави, що зумовило його негативне ставлення до інтернаціоналізму, який він вважав загрозою для формування самодостатньої національної культури та державної ідентичності.

В. Липинський сформулював глибоко етичне та конструктивне розуміння патріотизму, яке є не просто емоцією, а усвідомленою дією та етичним зобов'язанням, по суті, заклик до культурно-етичної роботи над собою.

Справжній патріотизм для нього - це бажання співжиття та єдності, а також здатність з честю носити ім'я Українця, що вимагає високих етичних стандартів. Головна вимога патріота має бути спрямована на самого себе, на виховання громадських, політичних та виховних рис, а не на ненависть до інших. Він надавав величезного значення історичним традиціям, звертаючись до прикладів різних країн, що надавало його поглядам міцного, осмисленого патріотизму. Він розглядав традицію не як мертвий архів, а як творчість і власну долю, як динамічну культурну основу, яка зобов'язує людину боротися, працювати та творити нове, спираючись на історичний досвід та совість. В. Липинський відкидав абстрактні категорії нації загалом, підкреслюючи, що існують лише конкретні історичні традиції та нації, які постійно змінюються та обновлюються. У його розумінні, історія не може розглядатися як беззмстовний потік подій, а цілеспрямований процес, що має високу мету. Нарешті, джерелами об'єднання нації та фундаментом держави він вважав нерозривну тріаду: Влада, Громадянство та Територія, підкреслюючи, що влада повинна бути справедливою, організованою та обмеженою етичними зобов'язаннями перед громадянами, а не керуватися лише власним бажанням.

Отже, у своїй інтелектуальній спадщині В. Липинський чітко засвідчує, що духовні основи суспільства є вирішальними для його стабільності та міцності. Реалізувати ці засади мислитель прагнув через модель трудової національної монархії. Його свідомо етико-культурна опозиція до домінуючих ідеалів виразилася в обстоюванні ієрархічної структури та класократичної моралі. Гостро переживаючи культурну невідповідність ідеалів політичному істеблішменту, мислитель ідентифікував себе з Дон-Кіхотом у політиці, наголошуючи на первинності моралі над тактичним прагматизмом. Цей етичний імператив був базований на нетерпимості до аморальності та поверненні до успадкованих традицій державотворення, які є динамічною культурною основою, що зобов'язує до творчої праці.

З культурологічної точки зору, причини бездержавності України В. Липинський вбачав у внутрішніх етичних та культурних вадах (надмірний

індивідуалізм, «хамство», розрив із традицією). На противагу цьому, він сформулював глибоко етичне розуміння патріотизму як усвідомленого зобов'язання до культурно-етичної роботи над собою, підкреслюючи, що фундаментом держави є нерозривна тріада: Влада, Громадянство та Територія, де Влада має бути справедливою та обмеженою етичними зобов'язаннями. Таким чином, духовні основи його концепції виходять на глибокий культурологічний діагноз українського суспільства, що є ключовим для розуміння його консервативного ідеалу.

3.3. Релігійно-етичні домінанти: християнська мораль як фундамент класократії та визначальний чинник державотворення.

У період після Першої світової війни, коли мислитель констатував перемогу «царства золота і хама» на Заході та «грабіжницької орди» на Сході, він усвідомив нагальну потребу повернути до політичного дискурсу такі християнські цінності, як патріотизм, вірність, честь і любов: «Коли на Заході перемогла по світовій війні «переможна демократія» і настало там царство золота і хама; коли на Сході запанувала кочова, грабіжницька і руїнницька орда; коли Батьківщина моя була «на твердо» поділена між ці два царства одного сатани - трудно було писати спокійно і «літературно» про монархізм, рицарство, осілу продукуючу працю, про патріотизм, вірність, честь, любов християнську» [40, с. 5].

Праці В. Липинського «Україна на переломі 1657-1659 рр.» та «Релігія й Церква в історії України» слугували прологом до його ключового твору «Листи до братів-хліборобів», де він систематизував своє бачення суспільно-державного устрою. У межах цієї теорії класократичної трудової монархії В. Липинський чітко розмежував охлократичну, демократичну та класократичну системи. Його загальна канва поглядів на релігію полягає у тому, що вона є або вищою моральною основою суспільного ладу, або цинічно використовується

владою для власних цілей, як це відбувається в охлократичних системах (наприклад, царська чи радянська Росія, султанська Туреччина) [71, с. 7-8].

В. Липинський у своїх «Листах...» звертається у вступному слові до «читачів з ворожих таборів»: «Тому Ви будете ненавидіти цю книгу. Бо в її найглибшій підкладі – на її дні - лежить християнська релігія і кривава в своїм болю туга за відродженням під знаками хреста, вірним одному Богові і одному Гетьманові, українським рицарством» [38, с. 13]. В. Липинський, як зазначає О. Самойленко, виокремлює три системи суспільно-державного устрою, які він оцінює не лише з політичної, але й з культурно-етичної точки зору: 1)охлократична система (наси́льство і релі́гійна інструменталіза́ція). У такій системі (приклади: царська Росія, радянська Росія, султанська Туреччина) управління базується на силових методах щодо безформної, неорганізованої маси (охлосі). Релігія тут використовується правлячою меншістю цинічно, як інструмент контролю, або ж повністю відкидається; 2)демократична система (плутократія та духовна байдужість): система, як-от у США, характеризується порушенням рівноваги між владою і свободою на користь неконтрольованої свободи. Домінуючим чинником є гроші (Мамона), які стають «Богом, силою і розумом», що призводить до управління державою з боку багатіїв (плутократів). У такій системі релігія стає байдужою, а свобода людини зводиться до компромісу між свободою та зиском [71, с. 8-9].

На думку В. Липинського, жодна з цих систем, ані охлократія, ані демократія, не підходить для України через їхню внутрішню етичну хибність та нездатність до справжнього державотворення. Як альтернативу, В. Липинський пропонує класократичну систему, тобто суспільство, організоване в професійні класи (хліборобський, промисловий, транспортний та ін.). Усі класи, включаючи інтелігенцію, що розподіляється за фахом, організовуються та обирають своїх представників (повітова, земельна та державна ради) на професійних засадах. Центральне місце в цій системі відводиться хліборобському класу як ядру української нації. Справжня аристократія нації формується з кращих представників професійних класів («від плуга, станка чи

меча») не за родовим принципом, а за їхніми духовними, моральними та державно-творчими здібностями. У класократичному суспільстві релігія (незалежно від обряду) має відігравати важливу виховну роль, підтримуючи високі моральні стандарти еліти та нації. В. Липинський чітко розмежовує сфери політики та релігії, наголошуючи: «Ми не робимо з політики релігії, ані з релігії політики - з діла світського - діла духовного, з діла Кесаревого - діла Божого, або навпаки» [38, с. 14]. Хоча політика є цариною «меча і сили продуктивної, матеріальної», мислитель підкреслює, що ця матеріальна сила потребує духовного слова (ідеї), аби запобігти перетворенню українців на «взаємно себе поїдаючих звірів». Саме на інтелігенцію В. Липинський покладає обов'язок дати це духовне слово. Воно вже «сказано перед віками» – це християнська релігія, яка, на його думку, здатна відродити Україну з більшовицької руїни, як колись витворила нові культури та держави з руїн Римської імперії. Мислитель закликає інтелігентів стати «подвижниками духа», наслідуючи самопосвяту, безкорисливість та вогонь колишніх монахів. Ця місія включає: об'єднання та поширення християнського духу серед «людей меча, плуга і станка», незалежно від обряду (православного, уніатського чи латинського); виховання етичних чеснот (навчити покори, вірності, послуху та дисципліни); застереження від гордині (уберегти від «збунтованої проти Бога гордості людського розуму» (раціоналізму) і показати, що Божа благодать, здобута в покорі, швидше врятує націю від руїни, ніж «найраціоналістичніша теорія про неминучий поступ і щастя без Бога». В. Липинський надає державотворчому процесу глибокого морального змісту, відмовляючись від утилітарного трактування. Він наголошує, що Україна не «рай земний», оскільки раю на землі бути не може, а «найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей». Зрештою, держава («Україна») - це перш за все дух, а не матерія. Вона може бути сотворена лише організованим ідейним поривом, що підіймає сили матеріальної праці на «організовану жертву». Такий порив потребує «чуття міри», яке дає виключно християнська релігія. У цій одвічній боротьбі

духу з хаосом матерії «нема середини»; можна бути слугою або «тільки Бога або тільки діавола» [38, с. 14].

Політичний діяч і інтелектуал та насправді глибоко духовна людина В. Липинський із сумом і болем докоряє своїм політичним опонентам: «Ваш духовий анархізм, який для Вас дорожчий понад усе, не дає Вам стати організованими і дисциплінованими слугами одного Вівтаря. Ваші очі – завидющі і Ваші руки загребущі - якими Ви вславились вже перед тисячу літами – не дають Вам змоги думати про щось інше, як тільки про тілесне, матеріяльне. Тому Ви не в стані великим поривом духа, організованого і дисциплінованого релігією Христа, об'єднати і підняти на верх - до Бога - українське громадянство. Ви як четвероноги повзаєте разом з ним з очима звернутими в землю з думкою тільки про земне, тілесне, матеріяльне. І кожний з Вас у цім повзанню творить собі по образу своїх хотіннь своїх божків, якими він це громадянство нещасне розбиває. Ваші соціялістичні і націоналістичні секти, як колись пожираючі себе взаємно поганські віри, розбивають єдність Української Землі і унеможлиблюють її незалежне державне існування» [38, с. 15].

Як бачимо, на противагу охлократичним та демократичним системам, які В. Липинський відкидав через їхню внутрішню етичну хибність (насильство, плутократія, духовна байдужість), він пропонує класократичну модель як єдиний морально виправданий шлях для України. У цій системі аристократія нації формується не за родовим принципом, а за духовними, моральними та державно-творчими здібностями кращих представників професійних класів. При цьому релігія (незалежно від обряду) отримує винятково важливу виховну роль, підтримуючи високі етичні стандарти еліти та нації. Мислитель чітко розмежовує політику як матеріальну силу і релігію як духовну ідею, наголошуючи, що саме ця духовна ідея є критично необхідною для запобігання «духовному анархізму» та перетворенню українців на «взаємно себе поїдаючих звірів». Він покладає на інтелігенцію місію «подвижників духа», закликаючи їх протиставити християнську покору, дисципліну та «чуття міри» збунтованій

гордості людського розуму (раціоналізму) та матеріальній жадібності. У цьому контексті державотворення набуває глибокого морального змісту: «Україна» перестає бути утилітарним «раєм земним», а стає «найкраще виконаним обов'язком супроти Бога і людей». Таким чином, для В. Липинського, успіх класократичної держави є прямим наслідком організованого ідейного пориву, що корениться у релігії Христа і вимагає безкомпромісного служіння Духу, а не хаосу матерії.

Розкриваючи своє бачення державотворчого процесу та співвідношення влади й духовності, В. Липинський підкреслює, що хоча Церква та Держава мають різні функції (духовну та матеріальну), вони нерозривно пов'язані і не можуть існувати одна без одної, особливо в контексті національно-визвольної боротьби. В. Липинський рішуче застерігає проти спроб змішування функцій або перекладання світських обов'язків на духовні інституції: «Не є завданням Церкви - представниці вічного, духовного, Божого - робити за нас наше теперішнє, світське, кесареве діло. Це наш обов'язок, людей світських, будувати державу своєю силою матеріальною: своїм мечем, плугом та промислом. Вимагаючи від священників, щоб вони «ряси мечами припоясали» і взяли за плуги, ми не здобудемо ані держави, ані нації, а лише «здеморалізуєм і скомпрометуєм» Церкву» [38, с. 17–18].

Попри функціональне розмежування, мислитель наголошує на життєвій необхідності Церкви для Держави, оскільки їхня взаємодія є не змішуванням, а моральною санкцією. Держава як «сила матеріальна» не може обійтися без «сили духовної» – релігії, її вищого духовного благословення та моральної санкції для виконаних завдань. При цьому Церква повинна залишатися установою духовною, «над-світським авторитетом», щоб не втратити свій «ореол духовності» та сутність. Якщо вона почне виконувати «завдання сили матеріальної», вона погубить свій загальнообов'язковий духовний авторитет. Релігія необхідна нації не лише після здобуття держави, а й у самому процесі боротьби. Для перемоги потрібна не лише матеріальна сила, але «перш за все

сила моральна». Крім чіткої політичної ідеології, необхідна «загально-людська віра в Бога» та допомога Церкви [38, с. 18].

Таким чином, для В. Липинського Церква є моральним стрижнем і джерелом загальнолюдської віри, що надає державотворчій боротьбі необхідної етичної сили та духовної легітимності. В. Липинський підкреслює, що релігія і Церква потрібні світським людям не лише після матеріальної перемоги, а в самому процесі боротьби. Вона здатна впорядкувати думки особистості, розвинути здатність бачити межу між Добром і Злом і виступити органічним елементом суспільної організації, сприяючи розв'язанню важливих державних завдань [38, с. 17-20].

Мислитель виступає як пророк, формулюючи суворе застереження щодо еліт, чия актуальність не втрачена. Він вказує на тих, хто прагне до політичних і релігійних спекуляцій, маючи на меті досягнення максимальних зисків при найменших зусиллях. Такий тип політичної верхівки прагне обмежити вплив релігії, оскільки її моральні настанови та повага до авторитетів стримують егоїстичні та зажерливі інстинкти. Спекулятивні елементи намагаються увільнити державне життя з-під контролюючого впливу Церкви і перетворити її на «приватне підприємство», що знімає з них необхідність дотримуватися високих моральних стандартів. Це свідчить про глибоке розуміння В. Липинським людської природи, яка, на його думку, наполегливо вимагає контролю та добровільного обмеження моральними законами [74].

Світоглядні засади В. Липинського, як зазначає Ю. Терещенко, сформувалися під значним впливом римо-католицької традиції. Виховання в глибоко віруючій шляхетській родині на Волині заклало у мислителя незмінну прив'язаність до християнського вірування, що символізує його лист до кардинала Луї Сінчеро: «Уроджений 1882 року на Волині... я виніс з неї правдиве прив'язання до Св. Католицької Церкви» [75, с. 3].

В. Липинський розглядав католицизм як один із фундаментальних стовпів західної духовності та потужний морально-етичний і державотворчий чинник. Він вважав, що Церква відіграє вирішальну роль у формуванні національної

пам'яті та державницької свідомості через пошанування борців за ідею. Його свідомість була органічною і вродженою, успадкованою від предків, що символізувало подвійну здатність: захищати рідну землю зі зброєю та організовувати на ній господарську діяльність. Така глибока релігійна етика, поєднана з почуттям обов'язку до землі, викристалізувалася у хліборобську ідеологію шляхетського середовища. Світогляд В. Липинського був пронизаний ідеєю, що жодна подія у світі не відбувається без втручання Божих сил. Ці сили формують зв'язок між усім сущим (людьми, народами, природою), об'єднуючи їх у всеохоплюючий Божий Космос. У цьому впорядкованому світі людина є часткою Всесвіту, посланою для виконання життєвого завдання. В. Липинський стверджував, що розв'язання найскладніших проблем, включно з питанням державності, можливе лише за наявності високого рівня релігійності. Без релігійної етики людина втрачає сенс існування, деградує до пасивного споглядача або жорстокого егоїста, що провокує постійний бунт проти всіх соціальних інститутів (держави, родини). Лише в межах Божого Космосу набувають сенсу трудове життя хлібороба, героїка аристократії та духовна діяльність інтелігента. Класократія розглядається В. Липинським як єдиний ефективний механізм, здатний забезпечити стабільні та конструктивні взаємини між релігією, Церквою і державою, мінімізуючи негативні наслідки занархізованої, вічно бунтівної юрби та демократичних процесів [75, с. 5-15].

Отож, ми можемо констатувати, що В. Липинський відкидав охлократичну (цинічне використання релігії) і демократичну (духовна байдужість, плутократія) системи через їхню внутрішню етичну хибність, пропонуючи класократію як єдиний морально виправданий шлях. У його моделі аристократія нації формується на базі духових, моральних і державотворчих здібностей, а християнська релігія виконує виняткову виховну та дисциплінарну функцію, підтримуючи високі етичні стандарти еліти та нації.

Мислитель чітко розмежовує сфери Церкви (Дух) і Держави (Матерія), але наполягає на їхній нерозривній взаємозалежності. Державотворення для В. Липинського набуває глибокого морального сенсу як обов'язок перед Богом

і людьми, який може бути реалізований лише через класократію та високий рівень релігійної етики народу.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасного стану наукової розробки теми демонструє значну динаміку та комплексний підхід, дозволивши академічній спільноті відійти від спрощеного сприйняття В. Липинського виключно як теоретика монархізму та політичного консерватизму. У новітніх наукових дослідженнях не лише ґрунтовно уточнено його біографію та розширено розуміння його епістолярної спадщини, але й здійснено аналіз філософсько-політичних поглядів, історіософських ідей тощо. Попри ці незаперечні здобутки, поза належною науковою увагою донедавна залишалися соціокультурні та етичні виміри його наукових та публіцистичних напрацювань. Ці аспекти, хоча і є фундаментальними для розуміння його світогляду, залишалися розпорошеними у його найбільш знакових працях, листах та публіцистичних замітках. Таким чином, огляд наукової літератури дає підстави стверджувати, що більшість дослідників традиційно зосереджують увагу на політичних, наукових та дипломатичних аспектах діяльності В. Липинського, тоді як глибинний етичний та соціокультурний вимір його ідей є недостатньо вивченим.

Вивчення соціокультурних та етичних аспектів теоретичної спадщини В. Липинського вимагає опрацювання значного масиву різнопланових джерел. Основу склали ключові праці мислителя: «Листи до братів-хліборобів», «Релігія і Церква в історії України», «Україна на переломі...», а також праці сучасників В. Липинського та діячів української західної діаспори. До цієї групи джерел увійшли біографічні розвідки, спогади, рецензії та публіцистика соратників та опонентів (зокрема, В. Кучабського, С. Томашівського). Цей пласт джерел мав значення для розуміння суспільного резонансу його теорій, рецепції його етичних вимог до еліти та соціокультурного контексту політичної боротьби доби мислителя В. Липинського.

В теоретичній спадщині В. Липинського етичні та соціокультурні аспекти є невід'ємною частиною його політико-історичних поглядів. Культура

розглядається В. Липинським як первинна детермінанта історичного процесу, де духовно-ціннісні орієнтації та моральні норми набувають вищої сили, ніж економічні чи технологічні чинники, особливо у переломні епохи. Його ідеї були спробою культурної ревізії української історії, що мала відповісти на ключові питання модерної колективної ідентичності. Праця «Листи до братів-хліборобів» є не лише політичним трактатом, а й культурним актом та спробою програмування нової колективної свідомості. Вибір жанру відкритого листа відображає прагнення створити нову політичну культуру нації, відновивши культурну тяглість та ціннісну стійкість.

Політична доктрина В. Липинського є, перш за все, консервативною культурною програмою, спрямованою на легітимізацію ідеї класократичної еліти через створення нового культурно-історичного міфу (наголос на державотворчій ролі шляхти). Серед його ключових соціокультурних настанов слід виокремити: територіальний патріотизм, що є вищим за суто етнічний чинник й має на меті створити політичну культуру на основі лояльності та солідаризму; центральний культурний символ хлібороб-власник, що уособлює традиційну господарську етику, тяглість та відповідальність, необхідні для формування стабільної аристократичної верстви, протиставленої охлократичному хаосу. Це є основою його класократії, що трактується не як правління одного класу, а як політична співпраця (кооперація) авторитетних представників різних соціальних верств, обмежених всекласовим законом та Гетьманською Верховною Владою. Його погляди, концепція класократії, базуються на рішучому відкиданні як радикального, так і релігійно-агностичного лібералізму та народницького соціалізму, які він вважав головними причинами краху Української державності 1917-1920 рр. Інтелектуальна спадщина В. Липинського є спробою культурного програмування нації, утвердження національно-орієнтованих патернів поведінки, мислення та світогляду, які зберігають особливу актуальність в умовах Війни України за Незалежність.

Етична складова у В. Липинського є морально-духовним ядром його політичної філософії, що базується на ідеї морального обов'язку, який свідомо ставиться вище за вузькі класові чи егоїстичні інтереси. Дії тодішньої української інтелігенції розцінюються мислителем як етично безвідповідальний підхід, що підмінив мету державотворення примітивною класовою боротьбою та міжособистісними змаганнями. Для його етики патріотизму важливими є не емоції, а усвідомлені етичні зобов'язання та культурно-етична робота над собою, що вимагає виховання громадських, політичних та культурних рис замість ненависті чи анархізму.

На відміну від багатьох тогочасних політичних діячів, які розглядали мораль та етику як вторинні (прагматичні) категорії, В. Липинський вважав їх фундаментальними для державотворення. Він прямо пов'язував успіх політичного процесу та майбутнє України з поверненням до успадкованих моральних цінностей, утверджуючи, що його політичний ідеал був невіддільний від глибинного національного етосу. Така морально-етична позиція часто ставала джерелом відчуження та ізоляції мислителя. Його опоненти у політикумі, схильні до тактичного та прагматичного політиканства, були нездатні досягнути морально-етичні домінанти його світогляду, що змушувало В. Липинського до постійної саморефлексії та ідентифікації себе як етичного дисидента. Незважаючи на гостроту ідейних суперечок, В. Липинський та його опоненти поділяли спільний культурологічно-етичний фундамент, виявляючи консолідоване відкидання ліберально-демократичного шляху як основи для українського державотворення.

Отож, В. Липинський чітко засвідчує, що духовні основи суспільства є вирішальними для його стабільності, а реалізувати їх можливо через модель трудової національної монархії. Мислитель гостро підкреслював первинність моралі над тактичним прагматизмом, ідентифікуючи себе з Дон-Кіхотом у політиці. Причини бездержавності України В. Липинський вбачав у внутрішніх етичних та культурних вадах (надмірний індивідуалізм, «хамство», розрив із

традицією). На противагу цьому, він сформулював етичне розуміння патріотизму як усвідомленого зобов'язання перед своїм народом.

В. Липинський не був інтелектуалістом у звичному розумінні цього слова. Його сила не в логічних конструкціях, а в етичному етосі, який живив його політичну думку. В центрі цього етосу було релігійне відчуття світу як впорядкованого цілого, підпорядкованого Божому замислу. Людина, згідно з цим баченням, не є ізольованим атомом, а частиною космічної єдності, що має своє місце і покликання. Тому для В. Липинського поняття свободи не зводиться до бунту проти обставин чи влади, а передбачає відповідальне прийняття свого життєвого завдання.

За В. Липинським, християнська релігія є духовною основою класократичної держави. Однак він чітко розмежовує Церкву (Дух) і Державу (Матерія), але наполягає на їхній нерозривній взаємозалежності. Релігія є виховною та дисциплінарною силою, критично необхідною для запобігання «духовному анархізму» та матеріальній жадібності. У В. Липинського держава – це як своєрідний моральний акт, коли державотворення набуває глибокого морального сенсу, перетворюючись з утилітарного «раю земного» на виконання обов'язку як перед Богом, так і перед людьми.

Інтелектуальна спадщина В. Липинського зберігає актуальність у сучасному контексті розвитку українського суспільства. Його ідеї та погляди, із поправкою на час, є інтелектуальною основою для пошуку ефективної моделі української державності, орієнтованої на поєднання національної ідентичності, соціальної відповідальності й демократичних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Артюх В. Тяглість історії й історія тяглості: українська філософсько-історична думка першої половини ХХ століття. Монографія. Суми: «Видавництво СумДУ», 2010. 266 с.
- 2.Бондарчук Я. Дипломатичні практики В'ячеслава Липинського в оцінках істориків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2021. Випуск 32. С. 85-89.
- 3.Бортніков В. В. К. Липинський: елітарно-консервативні засади українського державотворення. *Літопис Волині (спецвипуск)*, 2022. С. 80-84.
- 4.Бортніков В. Епістолярна спадщина В. К. Липинського: елітарно-консервативні засади українського державотворення. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 2016. Випуск 3-4. С. 379-390.
- 5.Босий В. *Вячеслав Липинський - ідеолог Української Трудової Монархії*. Український Науковий Інститут ім. В. Липинського ч. 2. З Друкарні «Українського Робітника». Торонто, 1951. 160 с.
- 6.В'ячеслав Липинський. (В. Правобережець, Василь Безрідний). Український політичний діяч, історик, історіософ, соціолог, публіцист, теоретик українського консерватизму. 18.04.1882 - 14.06.1931. *Чтиво. Електронна бібліотека*. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Lypynskiy_Viacheslav/
- 7.Віднянський С., Лисенко О., Мартинов А. *Український проєкт. Цивілізаційні фронтири та соціокультурні екстремі ХХ – початку ХХІ століть. Аналітична доповідь*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2022. 128 с.
- 8.Віхров М. В'ячеслав Липинський: як жив і про що мріяв головний український монархіст ХХ століття. *Український тиждень*, 17 квітня 2022. URL: <https://tyzhden.ua/v-iacheslav-lypynskiy-iak-zhyv-i-pro-shcho-mriyav-holovnyj-ukrainskyj-monarkhist-khkh-stolittia/>

9. Віхров М. Витоки українського консерватизму. *Український тиждень*, 8 квітня 2022. URL: <https://tyzhden.ua/vytoky-ukrainskoho-konservatyzmu/>
10. Віхров М. Суть консерватизму. *Український тиждень*, 17 квітня 2023. URL: <https://tyzhden.ua/sut-konservatyzmu/>
11. Вячеслав Липинський та його доба: Книга перша. Наукове видання. Видання друге, доопрацьоване та доповнене. Упорядники Т. Осташко, Ю. Терещенко. Київ: Темпора, 2010. 560 с.
12. Вячеслав Липинський. *Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. Твори. Архів. Студії. Том 1. Студії*. Ред.: Я. Пеленський. Київ-Філадельфія, 1994. 284 с.
13. Галушко К. Консерватор на тлі доби: В'ячеслав Липинський і суспільна думка європейських «правих». Київ: Темпора, 2002. 288с.
14. Гирич І. В'ячеслав Липинський: хлібороб і жовнір (Співвідношення демократичного і консервативного в його історіософії). Ред. кол.: Г. Папакін (голова), В. Брехуненко, Д. Бурім, Вас. Даниленко, М. Капраль, О. Маврін, Ю. Мицик, В. Пісун, В. Потульницький, В. Старков, Я. Федорук. Київ, 2019. 312 с.
15. Гирич І. Історіософські та суспільствознавчі погляди В. Липинського в його політичній публіцистиці 1908-1914 років. *Історіографічні дослідження в Україні*, 2013. Випуск 23. С. 122-159.
16. Грабовський С. В'ячеслав Липинський – творець концепції української політичної нації. *Радіо Свобода*, 14 червня 2006. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/946649.html>
17. Гудзенко О. Доктрина В'ячеслава Липинського: політична філософія в пошуках ідеальної держави. *Всеукраїнські політологічні читання імені професора Богдана Яроша: збірка наукових та навчально-методичних праць*. За заг. ред. Бортнікова В., Яроша Б. Випуск 12. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. С. 38-45.

18. Гурик М. Концепція еліти В. Липинського: аналіз і перспективи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Культурологія*, 2010. Випуск 5. С. 405-409.

19. Даценко В. Етика державотворення В. Липинського: проблема засад і сутності політичної моралі. *Вісник Дніпропетровського університету. Політологія*, 2012. № 9/2. Випуск 22 (3). С. 97-103.

20. Дашкевич Я. Хам чи Яфет. Липинський і українська революція. Україна: наука і культура. Випуск. 29. Київ, 1996. 30 с.

21. Демкович-Добрянський М. Від Київської Руси до Вячеслава Липинського (Спроба оцінки державної ідеї Липинського). *Чтиво. Електронна бібліотека*. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Demkovych-Dobrianskyi_Mykhailo/

22. Демчишак Р. Проблема форми держави та розподілу влади у політологічній концепції В'ячеслава Липинського. *Вісник Маріупольського державного університету Серія: Історія. Політологія*, 2016. Випуск 16. С. 209-216.

23. Забаревський М. *Вячеслав Липинський та його думки про українську націю та державу*. Аугсбург, 1946. 51 с.

24. Калущий С. В'ячеслав Липинський про взаємовідносини Богдана Хмельницького зі шляхтою. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2011. Випуск 4: На пошану професора А. О. Копилова. С. 90-97.

25. Калущий С. *Історичний наратив В'ячеслава Липинського: держава, монархія, аристократія: монографія*. Наук. ред. В. Степанков. Кам'янець-Подільський : Панькова А. С., 2022. 314 с.

26. Калущий С. Національні причини Української революції XVII ст. у висвітленні В'ячеслава Липинського. *Історіографічні дослідження в Україні*, 2017. Випуск 27. С. 161-173.

27. Калущий С. Роль українського козацтва у державотворчих процесах XVII ст.: погляд В. Липинського. *Наукові праці Кам'янець-Подільського*

національного університету імені Івана Огієнка. *Історичні науки*. Том 26. 2016. С. 278-296.

28. Калущий С. Сутність терміну «аристократія» в історичній концепції В. Липинського. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки*. Том 25. 2015. С. 491-496.

29. Комаров О. Культурний героїзм у контексті української філософської традиції (концепції Д. Донцова та В. Липинського). *Наукові записки НаУКМа*. Том 37. *Філософія та релігієзнавство*. 2005. С. 83-96.

30. Котенко Т. Теорія еліт у концепції В'ячеслава Липинського. *Альманах права*, 2024. Випуск 15. С. 279-284.

31. Кралуц П. Історик і політичний діяч В'ячеслав Липинський. 140-річний ювілей. *Радіо Свобода*. 16 квітня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vyacheslav-lypynskyy/31806531.html>

32. Кралуц П. Злободенний Липинський. *Національний університет «Острозька Академія»*, 17 квітня 2014 р. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2014/17-04-06>

33. Крамар О. Ідеологія творення. *Український тиждень*, 30 травня 2011. URL: <https://tyzhden.ua/ideolohiia-tvorennia/>

34. Кукса Н. Народні джерела в студіях В'ячеслава Липинського. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія. № 17: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика*. Випуск 6. 2012. С. 79-81.

35. Кучабський В. Значіння ідей Вячеслава Липинського. *Harvard Ukrainian Studies. Volume 9, No. 3/4. The Political and Social Ideas of Vjačeslav Lypyn's'kyj* (December 1985). С. 440-443. *Чтиво. Електронна бібліотека*. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kuchabskyi_Vasyl/Znachinnia_idei_Viacheslava_Lypynskoho/

36. Лехнюк Р. (При)забутий консерватор. *Український тиждень*, 20 листопада 2021. URL: <https://tyzhden.ua/pry-zabutyj-konservator/>

37. Лехнюк Р. Кредо українського консерватизму. *Український тиждень*, 17 квітня 2022. URL: <https://tyzhden.ua/kredo-ukrainskoho-konservatyizmu/>

38. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. Писані 1919-1926. Buchdruckerei CARL HERRMANN, Wien, IX., Alserstrasse 50. 580 с.

39. Липинський В. Меморіал до Українського [інформаційного] комітету про наше становище супроти напруженої політичної ситуації в Європі. *Суспільно-політичні твори. Том 1. Головний редактор повного зібрання творів В. К. Липинського*. Головний редактор: Ярослав Пеленський. Редактори Ігор Гирич, Олег Проценко. Київ-Філадельфія : Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського (США), «Український письменник» «ВД «Простір», 2015. С. 514-518.

40. Липинський В. *Наша орієнтація. (6 листів - цілість). Листи до братів-хліборобів - Частина друга*. Канада, Торонто, 1953. 63 с.

41. Липинський В. *Покликання «варягів», чи організація хліборобів?* Нью-Йорк: Видавнича Корпорація «Булава», 1954. 114 с.

42. Липинський В. *Релігія і церква в історії України*. Львів: Дружина, 1933. 133 с.

43. Липинський В. Трагедія українського Санчо Панча. (Із записної книжки емігранта). 1920. *Чтиво*. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Lypynskyi_Viacheslav/Tragediia_ukrainskoho_Sancho_Pancha_Iz_zapysnoi_knyzhky_emihranta.pdf?PHPSESSID=tqj3rc3snjm606agln4vokphal

44. Липинський В. *Україна на переломі, 1657-1959: замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім ст. Ч. 1*. Відень, Київ : Дніпросоюз, 1920. 304 с.

45. Липинський В. *Шляхта на Україні. Її роль в житті народу українського на тлі його історії. Суспільно-політичні твори. Том 1*. Головний редактор повного зібрання творів В. К. Липинського Ярослав Пеленський. Редактори Ігор Гирич, Олег Проценко. Київ-Філадельфія : Східноєвропейський

дослідний інститут ім. В. К. Липинського (США), «Український письменник» «ВД «Простір», 2015. С. 128-235.

46. Липинський В. Хам і Яфет. 3 приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р. *Сучасність*, 1992. № 6. С. 63-76.

47. Липинський В. Націоналізм, патріотизм і шовінізм (Лист п. В. Липинського до п. Богдана Шемета, писаний у Райхенау дня 12. XII. 1925 у відповідь на поставлене питання). *Сучасність*, 1992. № 6. С. 76-78.

48. Липинський В. *Універсалізм у хліборобській ідеології (лист до проф. Яворського)*. Прага: накладом «Українського стягу», 1926. 16 с.

49. Лисяк-Рудницький І. Напрями української політичної думки. *Записки Наукового товариства імені Шевченка. Том ССХХІІ. Праці Історико-філософської секції*. Львів, 1990. С. 45-70.

50. Лютий Т. Консерватизм: зберігати чи змінювати? *Український тиждень*, 25 серпня 2016. URL: <https://tyzhden.ua/konservatyzm-zberihaty-chy-zminiuvaty/>

51. Масненко В. Галичина та ідея соборності у реалізації модерного українського націєтворення: консервативна візія В'ячеслава Липинського. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія*. № 17: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. Випуск 6. 2012. С. 52-60.

52. Масненко В. Маєток В'ячеслава Липинського Русалівські Чагарі у контексті суспільного хліборобського ідеалу власника. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Випуск VII. Дрогобич: Коло, 2003. С. 344-350.

53. Михайлюк О. Концепція «Української революції»: pro et contra. *Гуманітарний журнал*, 2009. № 3-4. С. 3-19.

54. Муляр В. В'ячеслав Липинський: деякі розмисли про державне будівництво в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*, 2024. Випуск 54. С. 258–265.

55. Назарук О. *Вячеслав Липинський – відновитель державної ідеології України*. Чикаго: Накладом Головної Централі «Січей» в Америці й Канаді, 1926. 31 с.

56. Ніколенко В. Соціологічна думка В. К. Липинського: правова держава, гетьманат і хліборобський клас. *Грані*, 2019. Том 22. № 4. С. 74-82.

57. Ольхівський Б. Ceterum censemus (з приводу брошури В. Кучабського — «Значіння ідей Вячеслава Липинського»). 1936. С. 94-115. С. 95-99. *Чтиво. Електронна бібліотека*. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Olkhivskiy_Borys2/Ceterum_censemus_Z_pryvodu_broshury_V_Kuchabskoho_Znachinnia_idei_Viacheslava_Lypynskoho/

58. Осташко Т. Берлінський період В'ячеслава Липинського. Дискусії серед гетьманців. *Український тиждень*, 11 серпня 2023. URL: <https://tyzhden.ua/berlinskyj-period-v-iacheslava-lypynskoho-dyskusii-sered-hetmansiv/>

59. Осташко Т. В'ячеслав Липинський. Спадщина. *Український тиждень*, 3 грудня 2017. URL: <https://tyzhden.ua/v-iacheslav-lypynskyj-spadshchyna/>

60. Осташко Т. Україна В'ячеслава Липинського. *Український тиждень*, 17 квітня 2022. URL: <https://tyzhden.ua/ukraina-v-iacheslava-lypynskoho/>

61. Осташко Т. Українські Дон Кіхоти і Санчо Панси. Погляд В'ячеслава Липинського. *День*, 22 жовтня 2020. №200-201. URL: <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/ukrayinski-don-kikhoty-i-sancho-pansy>

62. Осташко Т. В'ячеслав Липинський: служіння Україні. Політична нарада 1911 р. у Львові. *Український тиждень*, 12 липня 2023. URL: <https://tyzhden.ua/v-iacheslav-lypynskyj-sluzhinnia-ukraini-politychna-narada-1911-r-u-lvovi/>

63. Пеленський Я. Липинський - засновник державної школи в українській історіографії. *Український історичний журнал*, 1992. №2. С. 139-141.

64. Передерій І. *В'ячеслав Липинський: етнічний поляк, політичний українець: монографія*. Полтава: Видавництво ПолтНТУ, 2012. 622 с.

65. Петренко-Цеунова О. У Києві презентують проєкт «Спадщина В'ячеслава Липинського». *Український тиждень*, 15 квітня 2024. URL: <https://tyzhden.ua/u-kyievi-prezentuiut-proiekt-spadshchyna-v-iacheslava-lypynskoho/>

66. Печеранський І. До питання про аксіологію українського консерватизму. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*, 2017. Випуск 9. С. 34-43.

67. Поліщук Ю. Соціокультурні трансформації в сучасній Україні як об'єкт дослідження вітчизняних науковців. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 2016. Випуск 2. С. 4-26.

68. Потульницький В. Проблема українсько-польського співіснування в українській консервативній політичній думці міжвоєнної доби: Липинський versus Томашівський у контексті епохи. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2021. Випуск 30. С. 67-84.

69. Потульницький В. Політична доктрина В. Липинського. *Український історичний журнал*, 1992. № 9. С. 37-45.

70. Поцюрко О. Ідея національної свободи у творчій спадщині В'ячеслава Липинського. *Гілея: науковий вісник*, 2012. Випуск 64. С. 342-347.

71. Самойленко О. *Ідейно-політична діяльність В. Липинського в контексті формування політичної культури сучасного українського суспільства. 23.00.03 – політична культура та ідеологія*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2009. 19 с.

72. Симонович Д. Початок усталення консервативного самостійництва В. Липинського в трактуваннях сучасної історіографії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2023. Випуск 34. С. 86-94.

73. Стисло Т. Консервативна концепція держави у поглядах В. Липинського та його прихильників. *KELM (Knowledge, Education, Law,*

Management), 2023. № 5. С. 106-109. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.5.18> ; URI: <http://repository.ukd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1076>

74. Сюднюков І. Дорога до українського храму. *День*, 7 червня 2018. URL: <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/doroha-do-ukrayinskoho-khramu>

75. Терещенко Ю. Релігія і церква в політичній діяльності В'ячеслава Липинського. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія*, 2016. Випуск 21. С. 3-36.

76. Терещенко Ю. Генеза українського консерватизму. *Український тиждень*, 20 січня 2018. URL: <https://tyzhden.ua/heneza-ukrainskoho-konservatyizmu/>

77. Терещенко Ю. Консервативна революція гетьмана Павла Скоропадського. *Український тиждень*, 4 березня 2017. URL: <https://tyzhden.ua/konservatyvna-revoliutsiia-hetmana-pavla-skoropadskoho/>

78. Терещенко Ю. Україна XIX століття: між консерватизмом, лібералізмом і соціалізмом. *Український тиждень*, 27 липня 2014. URL: <https://tyzhden.ua/ukraina-khikh-stolittia-mizh-konservatyzmom-liberalizmom-i-sotsializmom/>

79. Томахів В. В'ячеслав Липинський - теоретик українського державотворення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія. № 17: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика*. Випуск 6. 2012. С. 21-24.

80. Томашівський С. *Про ідеї героїв і політику. Відкритий лист до В. Липинського (3 додатками)*. У Львові 1929, накладом автора. 133 с.

81. Українська державність у XX столітті. (Історико-політологічний аналіз). Кер. авт. кол. О. Дергачов. Київ : Політична думка, 1996. 434 с. *Ізборник*. URL: <http://litopys.org.ua/ukrxx/r03.htm>

82. Фіцик С. *Погляди В'ячеслава Липинського про державу і право. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01

«Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2019. 228 с.

83. Швед З. В'ячеслав Липінський про особливості творення нації і роль релігії в цьому процесі. *Українське релігієзнавство*, № 22. 2002. С. 45-54.

84. Шевчук В. В'ячеслав Липинський - історик, політик та мислитель. *Сучасність*, 1992. № 6. С. 86-97.

85. Юрченко Е. Трудова монархія та постсучасність: футурологічний вимір державотворчої концепції В. Липинського. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія. № 17: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика*. Випуск 6. 2012. С. 25-31.

86. Юхименко М. Як Україна зберігала свою незалежність в еміграції (1921–1992 роки). *Ukrainer*, 26 березня 2026. URL: <https://www.ukrainer.net/nezalezhnist-v-emihratsii/>

87. Ясь О. Архітектоніка та техніка викладу «Листів до братів-хліборобів». *Молода нація. Альманах*, 2002. № 4 (25). С. 161-201.